

גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נְפִלְאוֹת מְתוֹרְתְךָ

נְפִלְאוֹת

שיעורי תורה והתוועדויות חסידיות
מהרב יצחק גינזבורג שליט"א

הרמב"ם אינו מונה את מצות ישוב הארץ בתריג מצוות, משום שהקשר לארץ צריך לבוא דווקא ברצון המתעורר מלמטה – מצד האדם. ישוב הארץ הוא בבחינת "אינו מצווה ועושה", מתוך רצון מלא, ללא כל חיוב הבא מלמעלה. מסירות נפש רצונית-טבעית כזו גם באה לידי ביטוי במלחמה על כיבוש הארץ ובמאמצים ליישב אותה.

[מתוך השיעור 'עבד ארץ-ישראל']

יתרו תשפ"ד

הגליון מוקדש לזכות אבינתן בן דיצה תרצה שי' – לרגל שבת בריהמצוה שלו, שבת פרשת יתרו – שישב לביתו תכף ומיד ממש שלם בגוף ונפש יחד עם כל שאר החטופים הי"ו

יתרו ה'תשפ"ד

26 **הסיפור החסידי**
"יגעת ומצאת"
בעל הטורי-זהב

28 **מענות ותשובות**
תשובות הרב לשואלים
נישואין לשתי נשים
וחרם דרבינו גרשום

29 **פִּאֲזוֹר טְלֵדָיִם**
"כִּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ"
רְזִי יִלְמַד אוֹתֵנִי עַל הַכֶּרֶת הַטּוֹב,
כִּבְּדוּ הוֹרִים וְעַל הַשְּׂתֵף הַשְּׂלִישִׁי

04 **ארץ הרצון**
נקודה מעובדת
הזיקה לארץ ישראל מגלה את הרצון
והבחירה אצל ישראל וגם אצל ה'

05 **עבד ארץ-ישראלי**
שיעור ברמב"ם היומי
היחס המתוקן לעבד כנעני, התעלותו
ומצות ישוב הארץ ברמב"ם

19 **"לץ תכה"**
אהבת שלום
קודם להכות באויב
ואחר כך לקבל חכמה

24 **"אנכי ה' אלקיך"**
אבן-עזרא
מצוות הלב בעשרת הדברות

העלון מופק ע"י עמותת אוהבים להיות יהודים

לקבלת השיעורים במייל ולהצטרפות לצוות המפיצים: itiel@pnimi.org.il

עריכה: אביב מויאל | עיצוב: דעה צלף אביחיל | מערכת: הרב יוסף פלאי, בעז יעקבי ואיתיאל גלעדי

הקדמת המערכת

שבת שלום לכל בית ישראל די בכל אתר ואתר ובתוכם לקוראינו היקרים. לפניכם גליון **נפלאות לשבת מברכים - פרשת יתרו**, מלא בכל טוב לכל המשפחה. **השבוע בגליון:**

את חלק השיעורים תופס השבוע **שיעור עיון חסידי** אחד ארוך ויסודי **בהלכות עבדים לרמב"ם**, מתוך **סדר הלימוד היומי של שלשה פרקים ליום שייסד הרבי מליובאוויטש**. בשיעור הרמב"ם - **עבד ארץ ישראלי** - שנמסר בחיק המשפחה, פרש הרב **תמונה רחבה של דיני עבד כנעני** בפרט, וביחס לכלל סוגי העבדים. בשיעור ביאר הרב את **השייכות שלנו דווקא לדיני עבד כנעני** ואת היחס המתוקן הנדרש אליו, כאשר ברקע עומדת כל העת **המגמה הפנימית להפוך את העבד - מטיפוס ממוצע בין יהודי לגוי - ליהודי שלם וכשר** ע"י שחרורו.

בפרק החותם את השיעור האריך הרב **בזיקתו של העבד הכנעני דווקא לארץ ישראל** והסביר כיצד היציאה מעבדות לחרות תלויה בגילוי הרצון, ואגב כך הציע **ישוב מחדש לקושיא הידועה - מדוע לא מנה הרמב"ם את מצות ישוב הארץ במנין התרי"ג מצות**. שיעור למדני, חסידי ומרתק - **אל תפספסו!**

מדור אהבת שלום מגיע השבוע בתצורה מורחבת ואקטואלית במיוחד ועוסק, איך לא, **במלחמה העזה שעדיין בעיצומה**. על **קליפת הליצנות** של פלישתים, על **שלבי הלחימה הנדרשים**, על **התודעה המלווה את המלחמה** ועל **חוש השמע המיוחד של מורנו הבעל שם טוב** שאנחנו צריכים לאמץ.

סדר הלימוד לשבוע פרשת משפטים הבעל"ט: נ"ך יומי - ישעיהו פרקים ויב; **משנה - נדרים פרק יא**.

שמו לב שבשבוע החולף התחלנו את ספר ישעיהו והשבוע בע"ה נסיים את מסכת נדרים, אז אם טרם הצטרפתם ללימוד היומי - **זה הזמן!**

שבת שלום ומבורך, **המערכת**

**ימי השותפות:
שלישי-רביעי
כ"ז-כ"ח שבט 6.2-7.2**

לתרומה בבית:
058-7866770

פרטי המפגש: חדר 101, קניון 4 תלמי ואמנון, ירושלים

**תיכון 'יעלת חן'
צומח ומתפתח**

**בואו להיות שותפים איתנו
בחינוך חסידי עמוק ומשפיע**

נקודה

מעובדת מתוך שיעור

ארץ הרצון

ולכן הם חדלים מלרצות ורק מסכימים בצייתנות לרצון אדוניהם, ולהגיע לארץ ישראל, הדורשת עבודת ה' מתוך מנטליות של בני חורין, בעלי רצון תקיף, הפועלים בבחירה חפשית. הרצון בארץ ישראל מתבטא גם בנכונות הטבעית למסור את הנפש בכיבושה ובישובה.

המעבר מעבודת גלותית לחרות ארץ-ישראלית נשמר לדורות בדין לפיו אסור להסגיר לאדוניו עבד שברח מחוץ לארץ אל ארץ ישראל ויש לתת לו לשבת "במקום אשר יבחר... בטוב לו" – **הבריחה** אל הארץ מבטאת את **הבחירה** והרצון החפשיים והופכת את העבד לבן חורין! "המקום אשר יבחר" הוא גם תיאור המקום הקדוש ביותר בארץ ישראל, בו משרה ה' את שכנתו – בבחירתו וברצונו. העובדה שישב הארץ איננו מצוה, אלא תלוי ברצון, 'מאפשרת' גם לה' להשאיר את זיקתו לארץ רצונית ובחירתית. מצוות התורה מחייבות גם את ה', המקיים את הוראותיו לישראל. לכן, אם היתה מצוה שעם ישראל ישב בארצו – גם ה' היה מחויב לה ללא תנאי. השארת הקשר לארץ תלוי ברצונו שלנו, משאת נפשנו התמידית, הופכת את הארץ ל'קלף' בידי ה', אשר יכול להעניש אותנו בגלות מן הארץ כשאנו חוטאים ולתת לנו אותה כמתנה כאשר אנו מקיימים את רצונו. כך, ארץ ישראל, משאת הרצון של ה' וגם שלנו, הופכת למקום בו מתגלים ומתייחדים הרצון שלנו בה' והרצון שלו בנו.

הרמב"ם מפליג בשבח ארץ ישראל ופוסק שיש מעלה גדולה במגורים בה, גם בזמן בו הארץ אינה תחת יד ישראל. אף על פי כן הוא לא מונה את ישוב הארץ ב**תריג** המצוות. מדוע?

ה' הבטיח לאבותינו את ארץ ישראל ומאז היא משאת נפשו של עם ישראל בכלל ושל כל יהודי בפרט – "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחננו". הארץ כוללת יעוד והבטחה, היא המקום הבטוח ביותר עבורנו, רק בה ניתן לקיים תורה ומצוות בשלמות, בה עם ישראל יכול לחיות את חיי הציבור שלו וכל יהודי יכול למצוא את מקומו ולטפח את סגולתו המיוחדת. לכן, אין צורך לצוות על הזיקה לארץ ישראל – היא קיימת בטבעיות בכל איש ואשה מישראל. לא רק שזו מצוה 'מיותרת', בהיותה טבעית לנו, אלא שהקשר לארץ ישראל חייב להיות רצוני. לכן המאיסה בארץ חמדה כה חמורה וגורמת לעיכוב הכניסה לארץ עד לדור שיחפץ בכך באמת. "למה נקרא שמה ארץ? שרצתה לעשות רצון קונה". הארץ מבטאת התעוררות רצון אל ה' מלמטה, שהיא הבסיס לכל עבודת ה' עליה מצווים מלמעלה. את ההשראה הזו משרה עלינו ארץ ישראל ולכן גם הקשר לארץ צריך להיות מתוך רצון ודחף לעלות אליה.

במתן תורה פותח ה' בדיבר "אנכי הוי' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים". ביציאה ממצרים צריך עם ישראל לצאת ממנטליות של עבדים, שרצונם אינו נחשב כלל,

שיעור

שיעור ברמב"ם – הלכות עבדים

עבד ארץ ישראלי

קיצור מהלך השיעור

שיעור הרמב"ם השבוע ארוך ומקיף מהרגיל – ושכרו בצדו. כהקדמה לעיון בהלכה אחת, כרגיל, נפרשת תמונה רחבה של דיני **עבד כנעני**, בתוך ההקשר של דיני עבדים בכלל. **פרק א** מציג את **המבנה הקבלי-הפנימי** של סוגי העבדים, מסביר מדוע גדרי עבד כנעני הם המרתקים והנוגעים ביותר עבורנו ומציג את **היחס המתוקן**, החכם והחסידי, שצריך להיות כלפי עבד כנעני. **פרק ב** מנתח את מצוות העבד הכנעני וחושף מתוך מבנה ההלכות ברמב"ם כיצד **למרות האיסור** הגלוי לשחרר עבד כנעני ישנה **מגמה פנימית לשחררו** וכך להעלותו **למדרגת ישראל**. **פרק ג** מתמקד בדינים הנוגעים לזיקת העבד הכנעני **לארץ ישראל**, מציג ישוב מחודש לקושיא על הרמב"ם ונותן מתוכו מבט חדש על התעלות העבד, התלויה בהתקדמות **ממצב סתמי ומרצה** לתודעה של **בחירה ורצון**. מתוך הדברים מובן שהסוד הפנימי של הארץ הוא **הקשר הרצוני** אליה ועולה ביאור חדש מדוע הרמב"ם לא מנה **במין המצוות** שלו את מצות **ישוב ארץ ישראל**. זהו 'הדרך' מיוחד לספר קנין, אותו מסיימים השבת לומדי הרמב"ם היומי.

חותם ספר קנין – הם אלה שהכי משמעותיים לנו בכל הלכות עבדים:

ראשית, אין בזמן הזה כלל מציאות של עבד עברי ואמה עבריה, משום שהם נוהגים רק כאשר היוכל נוהג^א. לעומת זאת, לפי פשט, עבד כנעני נוהג גם היום, כפי שהרמב"ם כותב בפירושו^ב.

נערך ע"י איתאל גלעדי. אור לט"ו שבט תשפ"ד – כפ"ח.

א רמב"ם הלכות עבדים פ"א ה"ו.

ב ע"פ הלכות עבדים פ"ה ה"ז ופ"ח ה"ט. ראה גם חינוך

א. הלכות עבדים

מעבד עברי לעבד כנעני

ההלכות האחרונות בספר קנין – הספר השניים עשר בספרי היד החזקה – הן הלכות עבדים. הלכות עבדים כוללות שלשה סוגי עבדים – עבד עברי (בו עוסקים פרקים א"ג), אמה עבריה (בה עוסק פרק ד) ועבד כנעני (בו עוסקים פרקים ה"ט).

במובנים מסוימים, דיני עבד כנעני, בהם

לפי דרך החסידות

כל המצוות נוהגות בממד הפנימי שלהן בכל אדם, בכל מקום ובכל זמן. אף על פי כן, ודאי יש משמעות יתרה לממד הפנימי של מצוה שגם על פי נגלה נוהגת גם בזמן הזה

על פי נגלה נוהגת גם בזמן הזה.

גדר עבד כנעני

גם מצד העיון, עיקר ה'לומדות' בהלכות עבדים נוגע לגדרו של עבד כנעני. עבד עברי ואמה עבריה הם יהודים לכל דבר וענין. לעומת זאת, מציאותו ומעמדו של עבד כנעני אינם ברורים – האם הוא בגדר גוי¹, בגדר ישראל² או ש"יצא מכלל גוי, ולכלל ישראל לא בא"³ ויש לו גדר בפני עצמו.

מצוה שמז' וברמ"א י"ד רסז, ד ושי"נ.

ג ערוך השלחן י"ד רסז. ובכ"מ.

ד בבא קמא קיג, א.

ה ראה לדוגמא כש"ט (קה"ת) ח"ב סי' שצג (וש"נ). ובכ"מ.

ו ראה באורך הנסמן בקובץ יסודות וחקירות ערך 'עבד כנעני במצוות'.

ז כפי שמשמע מדעת הרמב"ן שסבר שיש בעבד דין "לא תחנם" (ראה דעתו בחדושי הרשב"א גיטין לח, ב ד"ה "הא") ושכאשר הוא משתחרר עליו לטבול לשם גיור מדאורייתא ולעניכוב.

ח כפי שמשמע מדעת הרשב"א (ודעימיה) שסובר שאין בו דין "לא תחנם" (כנ"ל בנסמן בהערה הקודמת) ושטבילתו לגרות בשחרור היא מדרבנן ואינה מעכבת. עוד נפק"מ אפשרית (בנוסף על שתי אלו) היא האם העבד קרוי "אחיק", "רעך" או "אדם" (ראה שדי חמד ח"ד עמ' 151 ד"ה "ועבד כנעני", ועוד, וראה גם שם עמ' 456 ד"ה "אם" בנוגע להלוואה בריבית לעבד כנעני).

ט סנהדרין נח, ב; רמב"ם הלכות איסורי ביאה פי"ב ה"א.

מחד, עבד כנעני חייב במצוות כאשה, כפי שלומדים חז"ל⁴ בגזרה שוה "לה"יב"ל"ה"ג מאשה (ואף יש דברים מהם אשה פטורה, משום שאינם קיימים אצלה במציאות, ועבד כנעני חייב בהם, דוגמת מילה ואיסור הקפת הראש והשחתת הזקן⁵),⁶ ובעיקר – ההורגו חייב מיתה⁷, כדיני ישראל.

מאידך, על אף שעבד כנעני שנקנה מהגויים

¹ בטעם פטור נשים ממצוות עשה שהזמן גרמא הסבירו שהאשה משועבדת לביתה ואינה פנויה למצוות שזמן מוגבל (אבודרהם ברכת המצוות). באותו אופן, וביתר שאת, העבד משועבד ולכן הוא פטור מהמצוות שגם האשה פטורה מהן.

יא חגיגה ד, א; קידושין כג, ב. ועוד.

יב דברים כד, ג.

יג ויקרא יט, כ.

יד ראה באורך מקומות שנסמנו באנצ"ת ערך 'עבד כנעני'.

טו הרעק"א (על המשנה ברכות פ"ג מ"ג אות כח, ובחיידושו לברכות כ, ד א"ה "ובתו"ט") חקר האם הגזרה שוה מחייבת עבד במצוות כאשה (ובלעדיה היה פטור מהן), ולכך נוטה דעתו (וכן בטו"א, הובא במנחת חינוך בסוגיון, ד"ה "הנה" הא', וכן נראה בדעת הצפנת פענח כללי התורה והמצוות ד"ה "עבד כנעני במצוות"), או שהיא פוטרת אותו ממצוות עשה שהזמן גרמא (ובלעדיה היה חייב בכל המצוות כישראל). כפי הנראה מפסק הרמב"ם (הלכות ע"ז פי"ב ה"ב) שעבדים אסורים בהקפה (ואם כל דיניהם נלמדים מנשים – מהיכא תיתי?). כמובן, חקירה זו מתקשרת לחקירה האם עבד כנעני הוא גוי (שמחמירים עליו להתחייב בחלק מהמצוות) או ישראל (שמקילים עליו להפטר מחלק מהמצוות). לענ"ד נראה שאכן הגזרה שוה באה להקל, כפי שהוא באשה, ולעשות מעין שיוון בין האשה והעבד – מעיקר הדין ברגע שעבד נקנה מעכו"ם ונכנס תחת כנפי השכינה היה ראוי שיקבל על עצמו את כל המצוות, וזכות היא לו, אלא שבהיותו משועבד פוטרים אותו ממצוות שיקשה עליו לקיים (וכך גם מונעים מצב בו העבד המשועבד לבעלת הבית, כפי שהוא בהיררכיה של הבית היהודי – שהיא ביחס אליו כמוחין ביחס למדות – יהיה מחויב במצוות יותר ממנה ותהיה לו עליונות עליה). הסבר זה מתאים למבואר באריכות לקמן אודות מגמת הרחמים וההתחשבות בעבד – שמשרדים לו שמקלים עליו (פטור) ולא שמחמירים עליו (חיוב) – ומגמת העליו של עבד כנעני. יסוד הכל הוא האמור באברהם איביו "ואת הנפש אשר עשו בחרן" (בראשית יב, ו) – אברהם עושה קונה נפשות לשם גיור מידי, ואחרי מתן תורה (כמו בדברים רבים אחרים) מגמה זו 'מתמתנת' והופכת לתהליך מדורג יותר (על ידי הגזרה שוה המקלה על העבד ומשאירה לו 'זיקה' למצבו כאינו יהודי לפני שיתעלה להיות יהודי מושלם), וד"ל.

טז רמב"ם הלכות רוצח פ"ב ה"י.

עבד כנעני הוא מציאות בינים, מעין שלב־מעבר בין גוי ליהודי

'אין' – מישהו שאין לו יחוס כלל – ולכן באמת לא יודעים אם הוא גוי או – להבדיל – יהודי או משהו באמצע.

סוגי עבדים כנגד העולמות

הלכות עבדים הן דוגמה מובהקת לנושא בנגלה שבתורה שמוסבר באריכות ובפירוט בדרושי החסידות. כתוב¹ שעבד כנעני־עבד עברי־אמה עבריה מכוונים כנגד העולמות עשיה־יצירה־בריאה: סתם ישראל בן חורין הוא בסוד "אצילי בני ישראל"². האמה העבריה, העושה את עבודתה בתוך הבית, "כל כבודה בת מלך פנימה"³, שייכת לעולם הבריאה – היא קרובה לעולם האצילות, ולכתחילה המגמה שהיא תתייעד לאדון או לבנו⁴, ובכך תצא לחפשי ותתעלה לעולם האצילות. למטה ממנה נמצא עבד עברי, שעובד את עבודתו בחוץ, בשוק או בשדה. עבד כנעני נמצא בעולם

הנמוך ביותר, עולם העשיה. בעל החינוך כותב⁵ "שעם ישראל הם מבחר המין האנושי ונבראו להכיר בוראם ולעבוד לפניו" וכולם צריכים להיות "נכונים לעבודת השם" ופנויים "להשתדל בעבודתו ברוך הוא". לשם כך "ראויים להיות להם עבדים לשמש אותם", כדי שמלאכתם

טבל לשם עבדות – לקבל את המצוות כעבד – באם הוא משתחרר עליו לטבול שוב לשם גרות⁶ (מדאורייתא⁷ או על כל פנים מדרבנן⁸) והרמב"ם אף

קורא לו בפירוש "גר צדק"⁹. יתר על כן, כתוב¹⁰ שהדין של "גר שנתגייר כקטן שנולד דמי"¹¹ קיים דווקא בעבד כנעני שמשחרר יותר מבכל גר צדק: גר צדק שהיו לו ילדים בגויותו כבר קיים מצות "פרו ורבו"¹² – נותר אצלו רושם מהעבר, שעדיין קיים – ואילו לעבד כנעני אין שום יחוס ולמרות שנולדו לו ילדים בעבודתו הם לא נחשבים כילדיו ועליו לקיים את מצות "פרו ורבו".

הלכות עבדים הם דוגמה מובהקת לנושא בנגלה שבתורה שמוסבר באריכות ובפירוט בדרושי החסידות

מדברי הגאון הרוג'צ'ובי¹³, המעמיק הגדול בדברי הרמב"ם, נראה שיש כאן דין שלישי (כדרכו לא להסתפק ב'צווי דינים' אלא לשאוף ל'דריי דינים'¹⁴). כלומר, עבד כנעני הוא מציאות בינים, מעין שלב־מעבר בין גוי ליהודי – הקנין לעבדות הוא ראשית

הגיור, תחלת המעבר, והשחרור מעבדות הוא סיום הגיור, השלמת כניסתו לעם ישראל כגר צדק. אכן, מכיון שעל פי דין יש איסור לשחרר עבד כנעני (וראה עוד לקמן באריכות), לא ברור איך ומתי יוכל המעבר הזה לממש את תפקידו. אכן, מבחינה מסוימת, עבד כנעני הוא לגמרי

10 רמז: עבד אין עולה 137 (סוד המעבר מאורגל לחמר־חלקיק, בחינת אין). עבד אין בהכאה פרטית עולה 290 וביחד עם 137 עולה ז"פ אין. במספר קטן עבד אין הם צמד של 13 ו-7.

11 כד מאמר אדה"ז הנדפס באוה"ת משפטים ע' א'קכז ואילך; תורת חיים שמות עא, ב ואילך; דרך חיים שער התפלה פס"ו ואילך; דרך מצותין "מצות יעוד ופדית אמה עבריה"; בעתה אחישנה עמ' ריב.

12 כח שמות כד, יא.

13 כט תהלים מה, יד.

14 ל ע"פ שמות כא, ח. ראה ברש"י עה"פ מבכורות פ"א מ"ז ובקידושין יט, א.

15 לא חינוך הנ"ל הערה ב.

16 יז שם הלכות איסורי ביאה פ"ג הי"ב.

17 יח חידושי הרמב"ן על יבמות מח, א ד"ה "ודעת".

18 יט תוס' שהובא ברמב"ן הנ"ל; רשב"א קידושין סח, ב בתירוץ השני. ראה גם השקו"ט בחידושי ר"ח הלוי על אתר; צפנת פענח מהד"ת עמ' 85, ובכ"מ.

19 כ ראה הלכות עבדים פ"ח הי"א.

20 כא מפענח צפונות יח"ד.

21 כב יבמות סב, א; בכורות מז, א.

22 כג גמ' שבהערה הקודמת, וברמב"ם הלכות אישות פט"ו ה"ו.

23 כד מפענח צפונות ו' (וראה גם צפנת פענח תנינא – סוף כרך ב – עמ' 86).

24 כה ראה גם הקדמת שבעים פני חן הערה לח.

כשם שיש באמה

עבריה יתרון על
עבד עברי, עד
שהיא בעולם
מעליו, יש גם
מעלה בשפחה
כנענית על עבד
כנעני

תעשה גם בעולם העשיה. שפחה כנענית, כמו עבד כנעני, שייכת גם היא לעולם העשיה – שניהם חייבים באותן מצוות ודיניהם שווים. אף על פי כן, כשם שיש באמה עבריה יתרון על עבד עברי, עד שהיא בעולם מעליו, יש גם מעלה בשפחה כנענית (העובדת בבית) על עבד כנעני (העובד בחוץ)^{כז}. הדבר מתבטא בעיקר כשמתבוננים על השחרור שלהם – בעוד שעבוד עבד כנעני השחרור הוא רב משמעות, ועליו לטבול כדי לקבל על עצמו את כל המצוות, כדלקמן, הרי שלשפחה הכנענית לא נוספות מצוות – היא שוה בחיוביה לאשה ישראלית בת-חורין – ולכן לא ברור מה תוקף החיוב בטבילת הגרות שלה^{כח}. ועוד, כמו שאמה העבריה נמצאת במגמת עליה מהעולם שלה

כשחוגגים 'סיום'

על ספר ברמב"ם
- כהדרת הרבי
לחגוג סיומי
הלכות - ראוי
לקשר את סופו
לתחלתו

לעולם שמעליה, להתייעד לבן חורין, גם בשפחה כנענית יש מציאות של עליה ויחוד עם העולם שמעליה, כאשר רבה מוסר אותה לעבד עברי שביצירה^{כט} (והווקא לגביה מדגישה התורה עוד 'מציאות בינים' של "שפחה נחרפת לאיש"^ל,

לב באופן חריף יותר כתב באב ישראל ס"ב אות ט ששפחה היא ישראלית גמורה ואילו עבד כנעני הוא גוי שנוספו לו מצוות כאשה.

לג ראה אבני נזר ו"ד סי' שנ ס"ב שכתב ש"לולי דמסתפינא" היה סגי לה כבר בטבילה קמיינא; ובמעשה רוקח איסורי ביאה פי"ג הי"ב כתב שטבילתה היא רק "מעלה בעלמא" (וראה גם המובא שם משו"ת בית דוד לרי"ד מסלוניקי, הלכות עבדים עמ' פ); וראה עוד באב ישראל הנסמן בהערה הקודמת.

לד רמב"ם הלכות עבדים פ"ג ה"ג.

לה ויקרא יט, כ.

שחציה שפחה וחציה בת-חורין שנתקדשה לעבד עברי^{לא} או לבן חורין^{לב}, (דוק).

כל יהודי כולל בתוכו את כל העולמות. לכן על אף שעבד כנעני נמצא בעולם העשיה, עליו נאמר "אף עשיתיו"^{לח} – "אף הפסיק הענין"^{לט}, הוא מקום של "חרון אף"^מ – וכתוב שלעוצם פחיתותו "בהפקרא ניחא ליה"^{מא}, יש ממד של עבד כנעני בכל אחד (ואדרבא, עיקר העיסוק הוא בתיקונו, "המעשה הוא העיקר"^{מב}, עד שזוכים לכך שה"אף" מרבה את מדרגת האצילות – ישראל בן חורין – ב"עשיתיו", בעולם העשיה^{מג} שאין תחתון ממנו).

ורמז נאה: מנהג ישראל לקשר ב"הדרן" את הסיום עם ההתחלה^{מד}. לכן, כשחוגגים 'סיום' על ספר ברמב"ם – כהדרת הרבי לחגוג סיומי הלכות^{מה} – ראוי לקשר את סופו לתחלתו. כאן יש לנעוץ את סיום הלכות עבדים – דין היחס הנכון לעבד כנעני, שמיד נקרא – בהלכה הראשונה בספר קנין, הפותחת את הלכות מכירה:

המקח אינו נקנה ברברים ואפילו העידו עליהם עדים כיצד בית זה אני מוכר לך יין זה אני מוכר לך עבד זה אני מוכר לך ופסקו הדמים ורצה הלוקח

לו כדעת ר"ע בכריתות יא, א. ראה רמב"ם הלכות איסורי ביאה פ"ג ה"ג. ועוד.

לז ראה רש"י גיטין מג, א ד"ה "ואם לחשך": "דשפחה חרופה איזו זוז? זו פדויה ואינה פדויה, חציה שפחה וחציה בת חורין המאורסה לעבד עברי, והוא הדין לכל ישראל – אלא אורחא דמלתא נקט, משום דעבד עברי מותר בשפחה".

לח ישעיה מג, ז.

לט ראה לקו"ת ריש פרשת בלק.

מ של"ה הקדמה (יא) ל"עשרה מאמרות"; שפע טל חלק טל שער ראשון פ"א.

מא גיטין יג, א.

מב ע"פ אבות פ"א מי"ז.

מג ראה סוד ה' ליראוי ש"ב פ"ה.

מד ע"פ נוסח הרשות לחתן בראשית: "מתכיפין התחלה להשלמה" (וראה ברכות י, א ובתוס'; בארוכה בפתיחת והיה ברכה לרצ"א מדינוב). ראה בתו"מ הדרנים ריבוי שיחות ודוגמאות בענין.

מה ראה גם התוועדות א' מיום ב' דחה"ש תשמ"ט (תו"מ עמ' 273).

מצד הגויות שבו
מותר להעסיק
עבד כנעני גם
בעבודה מיותרת
על מנת שלא
ישהה במציאות
של בטלה
המסוכנת לו, אף
שמצד היהדות
שבו הרי הוא
שובת בשבת עם
אדוניו

זאת בעבד כנעני מותר לעבוד בפרך (ויש לקשר זאת לכך שבעוד אצל יהודי לכל עבודה יש קצבה ותכלית, ועליו לשבות ביום השבת, הרי שעל גוים נאמר "יום ולילה לא ישבתו"^{נא} עד ש"גוי ששבת חייב מיתה"^{נב}, ולכן חשוב שיהיו עסוקים – ומצד הגויות שבו מותר להעסיק עבד כנעני גם בעבודה מיותרת על מנת שלא ישהה במציאות של בטלה המסוכנת לו^{נב}, אף שמצד היהדות שבו הרי הוא שובת בשבת עם אדוניו^{נד}, ודוק).

למרות זאת, הרמב"ם מסיים את הלכות עבדים – כדרכו בקדש לסיים הלכות בהתיחסות רחבה יותר, מלאה שכל ורגש, גם לעניינים שבמחשבה ובתיקון המדות – בהסתייגות מהעבדת עבד כנעני בפרך ובהדגשת היחס הטוב הראוי כלפיו:

מותר לעבוד בעבד כנעני בפרך ואף על פי שהדין כך מדת חסידות ודרכי חכמה שיהיה אדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו ויאכילו וישקהו מכל מאכל ומכל משתה חכמים הראשונים היו נותנין לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן הרי הוא אומר כעני עבדים אל יד אדוניהם כעני שפחה אל יד גבירתה. וכן לא יבוהו ביד ולא בדברים, לעבדות מסרן הכתוב לא לבושה. ולא ירבה עליו צעקה וכעס אלא ידבר עמו בנחת וישמע

נא בראשית ח, כב.

נב סנהדרין נח, ב.

נג ב"מ סוע"ב.

נד דברים ה, יג.

ואמר קניתי ורצה המוכר ואמר מכרתי ואמר לעדים הוּו עלינו עדים שמכר זה ושלקה זה הרי זה אינו כלום וכאילו לא היו ביניהם דברים מעולם וכן בנותן מתנה ומקבלה.

והנה, ראשי התיבות של הדוגמאות בהן נוקט הרמב"ם (וצ"ע האם יש מקור ללשונו) – בית ייור-עבד (מקרקעין, מטלטלין ועבדים^{מא}) – הם ב"ע, כמו ראשי התיבות בריאה-יצירה-עשיה, רמז לכך שהמכירה של עולם העשיה היא מכירת עבד, הסיום של ספר קנין.

היחס המתוקן לעבד כנעני

ההבדלה החדה בין אמה עבריה ועבד עברי, "בראתיו יצרתיו", לעבד כנעני, "אף עשיתיו", מתבטאת בעצם הקנין שלהם – גופם של אמה עבריה ועבד עברי אינו קנוי לאדון, והם קנויים רק למעשה ידיהם, בעוד גופו של עבד כנעני קנוי^{מב} כמו בהמה או רכוש אחר. כאשר מתבוננים בכך בולט שאפשרות השחרור שלו – שהופכת אותו לגר-צדק – היא חידוש גדול עוד יותר.

לגבי עבד עברי ואמה עבריה יש איסור "לא תרדה בו בפרך"^{מח} – איסור על עבודה שאין לה קצבה^{מט} או עבודה שאין בה צורך^{נא} – ולעומת

מו עבדים הוקדשו לקרקעות (בבא מציעא נו, ב. ובכ"מ) - היינו קשר בין הבריאה לעשיה, לפי המבואר בפנים.

מז יבמות מו, א; טושו"ע י"ד רסז, ט וש"ך שם סקי"ח.

מח ויקרא כה, מג וימו (ונחלקו הראשונים מאיזה מהם נלמד האיסור ואכמ"ל).

מט רמב"ם הלכות עבדים פ"א ה"ו.

נא רמב"ם שם. רש"י על ויקרא כה, מג.

”שיהיה אדם

רחמן” היינו עיקר
”מדת חסידות”
ואילו ”רודף צדק”
מתייחס בפרט
ל”דרכי חכמה”

טענותיו וכן מפורש בדרכי
איוב הטובים שהשתבה
בהן אם אמאם משפט עבדי
ואמתי בריבם עמדי הלא
בבטן עושני עשהו ויכוננו
ברחם אחר

ומסיים הרמב”ם
(בהלכה בפני עצמה, כפי שהוא בדפוסים
המדויקים על פי כתב יד):

ואין האכזריות והעזות מצויה אלא בנזים
הערלים¹¹ אבל זרעו של אברהם אבינו והם ישראל
שהשפיע להם הקב”ה טובת התורה וצוה אותם
בחקים ומשפטים צדיקים רחמנים הם על הכל
וכן במדותיו של הקב”ה שצונו להרמות בהם הוא
אומר ורחמיו על כל מעשיו וכל המרחם מרחמין
עליו שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך.

בהלכות דעות¹² מלמד הרמב”ם שהחכם הולך
תמיד בדרך האמצע והחסיד מטה את הנהגותיו
לפנים משורת הדין. כאן כולל הרמב”ם יחד
”מדת חסידות ודרכי חכמה” כאשר ”שיהיה אדם
רחמן” היינו עיקר ”מדת חסידות” ואילו ”רודף
צדק” מתייחס בפרט ל”דרכי חכמה”, ומשתיהן
יחד נובעת הנהגה הנכונה עם העבד, הנלמדת
מהנהגת ה’ עמו, שהרי יסוד הלכות דעות הוא
המצוה להתדמות לה’ וללכת בדרכיו¹³.

החסד והרחמים בהם מורה הרמב”ם לנהוג
כלפי העבד הכנעני רומזים שהמגמה היא לתקן
ולהעלות את העבד הכנעני – להשוות אותו
לעבד עברי ואף להעלות אותו הלאה בע”ה
לקראת היותו גר צדק ושוה לישראל. בתוך
הדברים מדגיש הרמב”ם את ההקשבה לטענותיו
של העבד – תשומת הלב לכך שלמרות
מעמדו הנחות של העבד יש לו רצונות בהם
יש להתחשב. מגמת העליה בכלל, ותשומת
הלב לרצונו של העבד בפרט, הן נקודות מנחות
להמשך ההתבוננות ביחס לעבד כנעני.

נח ומכאן שהערלה היא מקור האכזריות בנפש.

נו פ”א ה”ד.

נד ראה שם ה”.

ב. מצוות עבד כנעני

שלש מצוות עבד כנעני

במנין המצוות שבתחלת הלכות עבדים
הרמב”ם מונה יג מצוות. עשר המצוות
הראשונות שייכות לעבד עברי ואמה עבריה
ושלש האחרונות לעבד כנעני:

(יא) לעבד בעבד כנעני לעולם אלא אם כן
הפיל לו אדוניו אחר מראשי איבריו (יב) שלא
להסגיר עבד שברח מחוצה לארץ לארץ ישראל
(יג) שלא להונות עבד זה הניצל אלינו

בשלש המצוות הללו יש סדר מובהק של
הכנעה-הבדלה-המתקה (חש-מל-מל)¹⁴: המצוה
הראשונה, ”והתנחלתם אתם לבניכם אחרים
לרשת אִתְּוּהוּ לעלם בהם תעבדו”¹⁵, דורשת
הכנעה גמורה של עבד כנעני, שעליו להיות
עבד לעולם (וזו הכנעה גם לאדון במקרה בו
הוא רוצה לשחרר את עבדו הכשר¹⁶). המצוה
השנייה, ”לא תסגיר עבד אל אדניו אשר ינצל
אליך מעם אדניו”¹⁷, היא מצוה של הבדלה
– העבד שבורח ניצל-נבדל ממצב העבדות
(וגם ניצל-נבדל מחוץ לארץ אל ארץ ישראל,
וכדלקמן בארוכה). המצוה השלישית, ”עמך
ישב בקרבך במקום אשר יבחר באחד שערך
בטוב לו לא תוננו”¹⁸, היא כבר המתקה גמורה
של מצב העבד, המגיע אל המנוחה ואל הנחלה
ויש לדאוג לטובתו ולהתייחס אליו ביחס היפה
ביותר (בשמירה מלהכאיב לו בדבור, ”מל” לשון
מילול-דבור, ה”מל” של המתקה)¹⁹.

בולטת כאן החלוקה של ”חש” לעומת ”מל”
”מל” – הכנעה העומדת בפני עצמה לעומת

נח כש”ט (קה”ת) אות כח. וראה לקמן הערה עא.

נט ויקרא כה, מז.

ס וראה ב”ק עד, ב.

סא דברים כג, טז.

סב שם פסוק יז.

סג ורמז: שלש המצוות – ”לעלם בהם תעבדו”, ”לא
תסגיר עבד אל אדניו אשר ינצל אליך מעם אדניו”, ”עמך
ישב בקרבך במקום אשר יבחר באחד שערך בטוב לו לא
תוננו” – עולות 5432, ד”פ ”ברוך שם כבוד מלכותו לעולם
ועד” (1358), 56 פעמים 97.

מיוחדות. הצורה הלשונית "לא תוננו" (לעומת "לא תוננו" או "לא תונה") מדגישה במיוחד את ה'חפצא' של המצוה, העבד עצמו, שיש לרחם עליו, לחוש כלפיו אמפטיה, להתחשב בו, להרגיש אותו ולהזדהות עמו. ורמז מופלא: **ישראל גר עבד** (שלש ה'שכבות' שיש בעבד המשוחרר כאן, ובכל אחת מהן יש איסור אונאה) עולה "ואהבת לרעך כמוך"^{טז}!

חגמת שחרור

כפי שהוסבר, המצוה הראשונה בנוגע לעבד כנעני – כפי סדר התורה, כפי שמונה הרמב"ם ולפי הסדר ההגיוני – היא "לעלם בהם תעבדו". למרות זאת, באופן מפתיע, הרמב"ם לא פותח בה את ההלכות הנוגעות לעבד כנעני, אלא מביא אותה לאחר שתי המצוות הבאות. יתר על כן, למרבית הפלא, כמעט כל הדינים לגבי עבד כנעני בפרקים הראשונים העוסקים בו נוגעים לאופני השחרור שלו, בלי להזכיר אפילו ברמז שיש בעיה כל שהיא בשחרור של העבד. רק לאחר ארבעה פרקים שעוסקים בכך (ה'ח-ה), לקראת סיום הפרק האחרון של הלכות עבדים, מובא כמעט בהבלעה הדין של איסור השחרור. הלכה זו בפ"ט פותחת:

האשה קונה שפחות ואינה קונה עבדים אפילו קטנים מפני החשד ואם קנתה אותם הרי זה קנתה גופם כאיש ויראה לי שאינה אסורה לקנות אלא עבד בן טי' שנים ומתשע ולמעלה ואחרי ההקדמה הזו ממשיכה ההלכה^{טז}:

פעמים 17, שם הוי' עם זך מיליון, "אשרי יושבי ביתך [האדון והעבד גם יחד] עוד יהללך סלה" (תהלים פד, ה).
 סח ויקרא יט, יח. ויש ברמז זה משום מענה לשאלה (הובא בשדי חמד מערכת עין כלל פא וש"נ) האם העבד נקרא "רעך", "אחיו" ו"אדם".
 סט חלק זה הוא הלכה בפני עצמה לפי כתבי היד, וכך גם הסיום "וכן שפחה וכו'", אך בכל אופן הפתיחה "וכן

הבדלה-המתקה המצטרפות יחד: הן מצד התוכן, שהרי המצוה הראשונה עוסקת בעבדות העבד ושתי הבאות בהפיכתו לבן-חרין, גר צדק גמור, והן מצד הופעת המצוות, הראשונה בפני עצמה בפרשת בהר ושתי הבאות בשני פסוקים סמוכים בפרשת כי תצא.

שלשה איסורי אונאה

ביחס למצוה השלישית – מצות ההמתקה של עבד כנעני – כותב הרמב"ם^{טז}:
 עבד זה שברח לארץ הרי הוא גר צדק והוסיף לו הכתוב אזהרה אחרת למי שמאנה אותו מפני שהוא שפל רוח יותר מן הגר וצוה עליו הכתוב שנאמר עמך ישב בקרבך באחד שעריך בטוב לו לא תוננו זו אף הונית דברים נמצאת למד שהמאנה את הגר הזה עובר בשלשה לאוין משום ולא תונו איש את עמיתו ומשום וגר לא תונה ומשום לא תוננו...
 על אסור האונאה של ישראל

נוסף גם איסור האונאה של הגר ועוד איסור אונאה המיוחד לעבד המשוחרר^{טז} – יש כאן 'שלמות' של איסורי אונאה^{טז}, המתקה גמורה, הנדרשת דווקא ביחס למי שהוא שפל רוח יותר מכולם ויש לנהוג בו ברגישות וזהירות^{טז}

סד הלכות עבדים פ"ח ה"א.

סה בהלכות מכירה פ"ד הט"ו כתב הרמב"ם שבכל אונאת גר יש שלשה איסורים, כאשר אונאת הגר נוספת על שני איסורים שיש בישראל – "אל תונו איש את אחיו" ו"לא תונו איש את עמיתו" (ויקרא כה, יד ויז) – וכבר האריכו לדון מדוע כאן לא מונה הרמב"ם את "אל תונו איש את אחיו" (ראה לח"מ והנסמן בספר המפתח על אתר).

סו אונאה בגימטריא סג – שרש שבירת הכלים. אונאה בישראל, פעמיים אונאה בגר ושלש פעמים אונאה בעבד משוחרר – סה"כ ו"פ אונאה – עולה חשמל, רמז לשתיקה (חש) מכל דבור מצער והקפדה לדבר (מל) דברי אהבה וחסד וכו' (אך דוק בהערה הקודמת שאפשר למנות בצורות נוספות, ואכמ"ל).

סז רגישות זהירות (ר"ת רז) עולות 1547, 7 פעמים 13

עבד כנעני הוא

במצב בינים
בין גוי ליהודי –
כשהוא 'בשיל'
מצד עצמו או
כשההשגחה
העליונה תסובב
סיבה של "דבר
מצוה" שיצדיק
לשחרר אותו –
הוא יתעלה ויהפוך
לגר־צדק שלם

וכן אסור לאדם לשחרר
עבד כנעני וכל המשחררו
עובר בעשה שנאמר לעולם
בהם תעבדו
למרות האיסור
לשחרו, כותב הרמב"ם
שהשחרור־האסור חל
בדיעבד:
ואם שחררו משוחרר
כמו שביארנו וכופין אותו
לכתוב גט שחרור בכל
הדרכים שביארנו
ועוד מוסיף הרמב"ם
יוצא מהכלל עיקרי בו

מותר (ואולי גם מצוה) לשחרר:

ומותר לשחררו לדבר מצוה אפילו למצוה של
דבריהם כגון שלא היו עשרה בבית הכנסת הרי זה
משחרר עבדו ומשלים בו המניין וכן כל כיוצא בזה.
וכן שפחה שנוהגין בה העם מנהג הפקר והרי
היא מכשול לחוטאים כופין את רבה ומשחררה
כדי שתנשא ויכור המכשול וכן כל כיוצא בזה.
האופן בו מביא הרמב"ם את האיסור לשחרר
עבד – באיחור גדול ממקומו הטבעי, בהבלעה,
ועם ההסתייגויות שהשחרור חל בכל מקרה
ושבדבר מצוה 'כל שהוא'¹⁰ מותר לשחרר –
מעורר מחשבה שהרמב"ם רומז שבסופו של דבר
כן ישנה מגמה לשחרר את העבד. כפי שהוזכר,
עבד כנעני הוא במצב בינים בין גוי ליהודי,
המגמה היא שבאופן זה או אחר – כשהוא

'יבשיל' מצד עצמו (כפי שיתבאר בפרק הבא)
או כשההשגחה העליונה תסובב סיבה של "דבר
מצוה" שיצדיק לשחרר אותו – הוא יתעלה
ויהפוך לגר־צדק שלם.¹¹

אפשר להוסיף שהמלה העיקרית במקור
המצוה, "לעלם בהם תעבדו", מופיעה גם ביחס
לעבד עברי כאשר הוא נרצע, "ועבדו לעלם"¹².
אכן, שם דרשו חז"ל שהמדובר הוא "לעולמו של
יובל"¹³ ולא לעולם כפשוטו.¹⁴ עבד כנעני שייך
לעולם העשיה, בו המקרא מובן כפשוטו, ואילו
עבד עברי לעולם היצירה, אליו שייך רובד הדרש
(כנודע בהקבלת ארבעת רבדי הפרד"ס לעולמות
אבי"ע¹⁵). כאשר העבד הכנעני נדחף לעלות
מעולם העשיה – וכפי שיתבאר באריכות בפרק
הבא – מתבקש לתת פירוש אחר גם ל"לעלם"
האמור בו (ואולי אפשר לפרש שהדבר רומז לכך
שמצוות עבד כנעני נוהגת לעולם, גם בזמן הזה,
בניגוד לשאר דיני עבדים, כנ"ל).¹⁶

עא עבד כנעני נקרא כך על שם קללת "ארור כנען עבד
עבדים יהיה לאחיו" (בראשית ט, כה; בהמשך שם חוזר
פעמיים "יהי כנען עבד למו" – על שם ועל יפת – העולה
יחד הכנעה הבדלה המתקה, סוד מצוות העבד ותהליך
עילוי, כנ"ל). אכן, כנען עצמו התעלה, "כנען הוא אליעזר
[עבד אברהם, העבד הראשון ליהודי הראשון] ועל ידי
ששרת אותו צדיק באמונה יצא מכלל ארור לכלל ברוך"
(בראשית רב ט, ז ועוד), ובגלגוליו במשך הדורות הוא
מתעלה עד לסוד נשמת משיח (שער הפסוקים ח"י שרה
פכ"ד; ילקוט הראובני חלק שכחת הלקט, אדם והדורות
עד נח אות יז. וראה **שעשועים יום יום** פרשת לך לך). בכל
גוי שנעשה עבד כנעני מתגלגל ניצוץ של כנען, על שם
ההכנעה – ראשית סדר התיקון כדי לעבור מארור לברוך.

עב שמות כא, ו.

עג קידושין טו, א.

עד ואולי רמז לכך במה שבעבד נרצע כתוב (חוץ מ"ועבדו
לעלם", בכתוב חסר, כמו ברוב מוחלט של הופעת המלה
"לעלם" בתורה, 10 מתוך 12) גם "עבד עולם", בכתוב מלא
(כמו בכל התורה, 60 פעמים, במלה "עולם") – ה"ז היא
רמז להתנוצצות הגאולה בתוך העולם המדובר, ודוק.
עה פ"ח שער הנהגת הלימוד פ"א; שער הגלגולים
הקדמה יז.

עו ורמז: "לעלם בהם תעבדו" עולה ג"פ (ממוצע כל
מלה) רגל, סוד שלשה רגלים. העבד פטור מעליה לרגל
(הלכות חגיגה פ"ב ה"א), אך כאשר הוא עולה עם האדון
מתעורר בו החשק לעלות לרגל – ואפילו לברוח מחו"ל
לא"י, כדי לעלות לרגל אל "המקום אשר יבחר" – ובכללות
החשק לעלות בקדש עד שיהפוך להיות יהודי גמור, גר

מקשרת את הדברים להלכה הקודמת (וכבר תמה על כך
הכס"מ ובספר המפתח נסמן לאחרונים המנסים לתרץ
את תמיהתו). מקישור ההלכות נראה שבעוד שבעבד
לאשה יש חשד, הרי איסור השחרור בעבד של איש הוא
משום שאין חשד או חשש עבירה – שאזי טוב שהעבד
ישאר עבד, כדלקמן בפנים – אך במקום תקלה, דוגמת
שפחה שנוהגים בה מנהג הפקר, מצוה וחובה לשחרר.

ע בגמרא (ברכות מז, ב) משמע שבמצוה דרבנן יש
לשחרר רק אם היא מצוה דרבים, אך הרמב"ם לא הביא
דין זה ומשמע שלא פסק כך (בלח"מ על אתר הבין שגם
הרמב"ם פוסק כך וסמך על הדוגמה שהביא, אך ראה
דעות האחרונים שהובאו בספר המפתח על אתר).

מדה טובה"^{פא} ואנו סומכים שזכות המצוה תגן על העבד ועל הצבור מכל מכשול והעבד יהפוך ליהודי כשר (ובכך ירבה את הדמות, יוסיף בהופעת "צלם אלהים" בעולם, כמו במצות "פרו ורבו"^{פב}).

ג. הרצון לארץ ישראל

"הכל מעלין לארץ ישראל"

אחרי כל ההקדמות הללו,

ההלכות העיקריות שרוצים לעסוק בהן היום בתוך הלכות עבדים הן אלו שנוגעות לישוב ארץ ישראל. כידוע, הרמב"ם, בניגוד לרמב"ן, לא מונה את ישוב ארץ ישראל ב־תריג מצוות^{פג}.

עם זאת, בהרבה מקומות^{פד} הוא כותב בפשטות על המעלה-המצוה שיש בישוב הארץ, ואחד המקומות הבולטים הוא הלכות עבדים.

המשנה בסוף מסכת כתובות אומרת "הכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין"^{פה} – אם אחד מבני הזוג, האיש או האשה, רוצה לעלות לארץ ישראל השני חייב להצטרף אליו או שהם מתגרשים חלילה (ולאידך, אם אחד מהם רוצה לצאת מהארץ, הוא לא יכול לכפות את בן הזוג להצטרף אליו). הגמרא^{פו} מסבירה ש"הכל" מרבה עבדים, שגם בהם יש אותו דין. המפרשים נחלקו האם מדובר בעבד עברי^{פי} או בעבד כנעני^{פג}, אך לפי הרמב"ם ברור שמדובר בעבד כנעני. בפרק ח יש סדרת הלכות הנגזרות מכך.

פא יומא עו, א.

פב בראשית א, כח.

פג ראה שחת העשין לרמב"ן מצוה ד.

פד ראה מאמרו של יואל גיל "ארץ ישראל במשנת הרמב"ם" באתר דעת.

פה כתובות פ"ג מ"א.

פו כתובות ק"ב.

פי רש"י על אתר.

פח פירוש הראב"ד שהובא בר"ן על הרי"ף על אתר.

טוב לעבד

הכנעני, שעדיין נאחז בו חלק-גוי, להיות בביתו של היהודי וללמוד ממעשיו הטובים, ולא לצאת לרחוב הפרוץ שיגביר את יצר ההפקרות שבו

"ועשה טוב"

חשוב לשים לב שהאיסור לשחרר איננו מצות לא תעשה, כפי שלכאורה היה ראוי להיות באיסור, אלא מצות עשה. בעוד המסר של מצות לא תעשה הוא "סור מרע", המסר של מצות עשה הוא "עשה טוב"^{טז}. כלומר, עיקר כוונת התורה לומר שהחזקת העבד הכנעני לעולם היא דבר טוב^{טז} – טוב לעבד הכנעני, שעדיין נאחז בו חלק-גוי, להיות בביתו של היהודי

וללמוד ממעשיו הטובים, ולא לצאת לרחוב הפרוץ שיגביר את יצר ההפקרות שבו ויגרום לו להכשיל את הזולת (כבדוגמת שפחה שנוהגים בה הפקר).

מגמת ההטבה הזו בשעבוד לעולם היא גופה גם הדחף הפנימי לשחרר את העבד כדי שיתקדם בסופו של דבר מטוב לטוב עוד יותר (כפתגם הידוע^{טז} 'אז גוט איז גוט איז בעסער ניט בעסער?!' – 'אם טוב הוא טוב, יותר טוב הוא לא טוב יותר?!'). במובן זה, איסור השחרור בעצמו ממריץ להגיע לשחרור, דוגמת המשל בחסידות^{טז} מסכר המעכב שטף מים (ובימינו משמש גם מקור אנרגיה) עד שבסופו של דבר גורם לכך שהמים יפרצו אותו ביתר שאת ויתר עוז (וכאשר הסכר נפרץ, בבריחת העבד, המגמה מתהפכת ויש איסור "לא תסגיר עבד" – סכר מתחלף ב־סגור). לכן, ברגע שהעבד משתחרר על מנת לקיים מצוה – ובפרט מצוה שהיא טובת הצבור, כדוגמת השלמת מנין – "מרובה

(צדק).

עד תהלים לד, טו.

עח גם בעבד נרצע המשך החזקתו כעבד היא לטובתו ומרצונו, "כי טוב לו עמך" (דברים טו, טז). אלא שאין טוב להחזיק בו יותר מאשר עד היובל, בו כולם חוזרים לשרש נשמתם וממילא לאחוזתם ומעמדם הראשון.

עט ראה סה"ש תש"ז ריש עמ' 62. וש"נ.

פ ראה לקו"ת שה"ש כ, ג, ובכ"מ.

בעולם היצירה, כנ"ל. לכן, יש מי שמפרש ש"הכל מעלין לארץ ישראל" מתייחס דווקא לעבד עברי, שמקומו בעולם היצירה, ארץ ישראל, ואילו לעבד כנעני אין זיקה מיוחדת לארץ (וכאשר הוא בורח לארץ שוב אינו עבד ולכן הוא שייך לארץ). אכן, לפי הרמב"ם – והמפרשים כמותו – "הכל מעלין" שייך גם לעבד כנעני, השואף לעלות ממקומו בעולם העשיה לעולם היצירה (כאשר גם בעולם היצירה, בארץ ישראל, יתכן שהוא נשאר עבד^צ).

דברי ה"כלי חמדה"

על הפירוש ש"הכל מעלין לארץ ישראל" בא לרבות עבד כנעני, משום שגם הוא מחויב במצות ישוב הארץ (כאשה), הקשה הר"ן^צ מכך שהגמרא מסבירה ש"אין הכל מוציאין" מלמד שאין מוציאין מהארץ עבד כנעני שברח אליה (אלא מורים לרבו למכור אותו למישהו בארץ^ח) – אם העבד יכול לכפות את רבו לעלות, פשיטא שאם הוא כבר בארץ אין מוציאין אותו! לכן, סובר הר"ן, "הכל מעלין" מתייחס לעבד עברי מעין קושית הר"ן על פירוש הראב"ד לגמרא מקשה הכלי חמדה^צ גם על דברי הרמב"ם בהלכה

צג ואכן, מוסבר בדא"ח (ראה תו"ח שמות קח, ב וספר החקירה עמ' צ) שבברכות השחר ברכת "שלא עשני גוי" היא כנגד המוטבע, עולם העשיה; "שלא עשני עבד" כנגד המורגש, עולם היצירה; ו"שלא עשני אשה" כנגד המושכל, עולם הבריאה (אכן, בכולם נאמר "שלא עשני", היינו שהכל כנגד ב"ע שבעשיה, וממילא יובן שגם איש ישראל שבאצילות היינו אצילות שבעשיה, סוד "אף עשיתיו" המרבה את האצילות במקום העשיה דווקא – עשיה לשון תיקון, שה' עשה: תקן אותי ככה). אפשר להציע עוד מבנה יסודי בו העבד שייך דווקא לעולם היצירה: יהודי מיוחס באצילות (כנ"ל), גר צדק בבריאה, עבד כנעני ביצירה וגר תושב בעשיה (שהרי פשיטא שעבד כנעני הוא למעלה מגר תושב, וראה מלאכת הקדש תצא (ד"ה) "אך מספקא לן בעבד עברי") ואהלי יהודה על ספרי דברים פל"ז שעבד שברח לא"י בטרם קבל גט שחרור הרי הוא במעמד שבין גר צדק גמור לגר תושב, ודוק.

צד כתובות סה, ב בדפ"ה הרי"ף.

צה וראה הנסמן בספר המפתח הלכות עבדים פ"ח ה"י בישוב הדבר עם הדין שהעבד שבורח משתחרר לגמרי, ואכמ"ל.

צו כלי חמדה מסעי"ס א.

הלכות וז"ח עוסקות בגוונים שונים של "המוכר עבדו לחוץ לארץ" – פעולה המוציאה את העבד לחירות באופן אוטומטי (ידגש, לצורך המשך הדיון לקמן, שהרמב"ם כולל בכך אשה המוכרת את שפחותיה לחו"ל^ט). אחר כך נאמר בהלכה ט:

עבד שאמר לעלות לארץ ישראל כופין את רבו לעלות, עמו או ימכור אותו למי שיעלוהו לשם. לכאורה, נראה פשוט שאם האדון לא ימצא קונה שיעלה את העבד לארץ, עליו לשחרר את העבד כדי שיוכל לעלות^צ.

רצה האדון לצאת לחוצה לארץ אינו יכול להוציא את עבדו עד שירצה.

הרמב"ם מסיים בהוספה ממנה עולה שדין עבד כנעני נוהג גם היום, כפי שכבר הוזכר, תוך הדגשה שגם דין ישוב ארץ ישראל נוהג גם בזמן הזה^צ:

ודין זה בכל זמן אפילו בזמן הזה שהארץ ביד גוים.

הלכה י היא דין נוסף, שכבר הוזכר לעיל, הקשור גם הוא ליחס העבד לארץ ישראל:

עבד שברח מחוצה לארץ לארץ אין מחזירין לו לעבדות ועליו נאמר לא תסניר עבד אל אדוניו ואומר לרבו שיכתוב לו גט שחרור ויכתוב לו שטר חוב בדמיו עד שתשיג ידו ויתן לו ואם לא רצה האדון לשחררו מפקיעין בית דין שיעבדו מעליו וילך לו.

בפנימיות, מבואר בקבלה^צ שהיחס בין ארץ ישראל לחוץ לארץ הוא כיחס בין עולם היצירה לעולם העשיה, ומודגש בדברי הרמב"ם שכך הוא גם בזמן הגלות, כאשר הארץ משועבדת לנכרים. מקומו ה'טבעי' של העבד הכנעני הוא **עולם העשיה, לעומת העבד העברי שמקומו**

פט כעולה ברור מהלכה ז.

צ טור יו"ד רסז, פד.

צא שלא כפי שנסה להעמיד בדבריו המגלת אסתר על ספר המצוות מ"ע ד (הנ"ל הערה פג), וכפי שהעיר הכלי חמדה דלקמן הערה צו.

צב ספר הליקוטות בראשית פ"ג; שער מאמרי רשב"י על זהר ח"ג פג, א. ובכ"מ.

בעוד לגבי מצות "פרו ורבו" יש חילוק מפורש בין איש לאשה הרי שבמצות ישוב הארץ לא מצאנו חילוק כזה ורחוק לחדש אותו מסברא

הכלי חמדה מצדד שאשה אינה חייבת בישוב ארץ ישראל ורוצה ללמוד ממנה לעבד ואף אומר בפירוש שהדינים כאן בעבד אינם נוגעים לשפחה (שגם כאשר תשתחרר לא ינהג בה ישוב הארץ) וכן בעוד שעבד יכול לכפות את אדוניו האיש לעלות הוא לא יכול לכפות את גבירתו האשה לעלות. אבל, כפי שצוין לעיל, הרמב"ם כולל בפירוש בדינים אלו גם אשה עם עבדיה ושפחותיה. גם מקריאה פשוטה של דברי הרמב"ם ברור שהדין שייך לעבד ולזיקתו לארץ ישראל, החל מהפשט של מצות "לא תסגיר עבד אל אדוניו" (שמתייחסת לעבד לבדו, ולא לאדון), ולא 'מסובב' מחיוב האדון בישוב הארץ. לדברי הכלי חמדה העיקר חסר מן הספר, כאשר אין ברמב"ם רמז לכך שיציאת האדון מהארץ היא ברשות. ועוד, דין העבד הוא רק 'נספח' הנלמד מדין בני זוג שיכולים לכפות זה את זה לעלות או לא לצאת מהארץ, ובדין בני־זוג אין רמז לחילוק בין האיש שכופה את האשה משום מצוות־שלו לאשה שכופה אותו לא כי לה יש מצוה אלא רק מכח החיוב שעליו (וממילא אם הוא נמצא בחו"ל ברשות היה צריך לומר שאין ביכולתה לכפות אותו).

ההשוואה של הכלי חמדה למצות "פרו ורבו" מעניינת ויש להעמיק בה, אבל בעוד לגבי מצות "פרו ורבו" יש חילוק מפורש בין איש לאשה הרי שבמצות ישוב הארץ לא מצאנו חילוק כזה ורחוק לחדש אותו מסברא. בכלל, אפשר לומר שהרמב"ם לא מנה את מצות ישוב ארץ ישראל משום שהארץ מיועדת להיות מקום מקלט

דן – אם עבד כנעני יכול לכפות את רבו לעלות לארץ מחו"ל, פשיטא שאין לרבו להוציא מהארץ לחו"ל בניגוד לרצונו! כדי לתרץ זאת מאריך הכלי חמדה לטעון שאשה אינה מחויבת במצות ישוב ארץ ישראל, משום שהיא אינה בכלל כיבוש ארץ ישראל, בדומה למצות "פרו ורבו" בה מצווה רק "איש דרכו לכבוש"^צ, אלא שיש

לאשה דין של סיוע למצוה, כפי שכתב הר"ן^צ על מצות "פרו ורבו". שלמות מצות ישוב ארץ ישראל – על דרך שלמות הארץ – מוטלת דווקא על גברים שמחויבים גם בכיבוש הארץ. גם העבד הכנעני, שמחויב במצוות כאשה, אינו בכלל מצות ישוב הארץ. מהו, אם כן, הטעם לכך שהעבד יכול להעלות את רבו לארץ? הוא 'הופך' את הסברא ואומר שהעבד יכול לכפות את רבו לעלות לארץ בגלל חיוב ישוב הארץ המוטל על הרב עצמו. לאור זאת, הוא ממשיך ואומר, היה אפשר לסבור שכאשר האדון יוצא מהארץ מסבה מוצדקת – כדי ללמוד תורה או לישא אשה^{טז} – הוא נפטר ממצות ישוב הארץ וממילא אין בסיס לעבד לכפות אותו להשאירו בארץ (שהרי לעבד עצמו אין חיוב של ישוב הארץ). לכן צריך הרמב"ם להשמיע שגם במקרה כזה יכול העבד לטעון, משום שגם כאשר לאדון עצמו מותר לצאת מן הארץ לצרכיו האישיים, מצות ישוב הארץ עדיין מוטלת עליו ומחייבת אותו להשאיר בארץ את כל רכושו (שאינו נצרך ללמוד תורה או לישא אשה בחו"ל).

דברי הכלי חמדה שהובאו כאן^ק תמוהים^{קא}:

צז יבמות טה, ב.

צח קידושין טז, ב בדפי הרי"ף.

צט הלכות מלכים פ"ה ה"ט.

ק יסוד פסקה זו במדור 'הלכה יומית לעיון ברמב"ם' – לשבת כ"ד שבט תשפ"ד – בחוברת דבר מלכות.

קא כמו גם דברים נוספים באריכות דבריו שלא הובאו כאן. ביניהם גם הצעתו להסבר מדוע לא מנה הרמב"ם

את מצות ישוב ארץ ישראל – שכאשר "עתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות" (ראה ספרי דברים פ"א; פסיקתא רבתי פרשת שבת ונח ב; ילקו"ש ישעיהו תקג) שוב תתבטל המצוה ולכן אין ראוי למנותה (אך ראה שם שגם עבדו הסבר זה היה מוקשה ותמוה).

הארץ מיועדת להיות מקום מקלט ומבטח לעם ישראל - יעוד והבטחה טובים, שלא צריך לצוות עליהם משום שהאדם רוצה בהם באופן טבעי

ומבטח לעם ישראל – יעוד והבטחה טובים, שלא צריך לצוות עליהם משום שהאדם רוצה בהם באופן טבעי (וראה עוד לקמן)^{קב}. לכך שותפים האיש והאשה, כמו גם העבד שבורח מחוץ לארץ אל הארץ שתהיה עבורו מקלט בטוח.

מדרגות של רצון

איזה תירוץ נציע, אם כן, לקושית הכלי חמדה? ראשי הישיבות מחלקים בין המושגים 'מחשבה' ו'התרצות'^{קכ} (או, במלים אחרות, 'כוונה' ו'הסכמה'^{קכא}). 'מחשבה' (או 'כוונה') היא רצון פעיל ואמתי ואילו 'התרצות' (או 'הסכמה') היא הענות סבילה לרצונו של מישהו אחר. ניתן לחלק ביניהם גם בסוגיא כאן:

הדין של "הכל מעליך" הוא ב"עבד שאמר לעלות לארץ ישראל", ברצון פעיל ודווקני (מחשבה-כוונה) – העבד רוצה-יוזם ועל האדון להגרר אחר רצון עבדו. במצב הפוך, בו האדון נמצא בארץ ומתעתד לצאת לחו"ל אך העבד מתנגד לכך בכל תוקף, באותה עצמת רצון, אכן אין צריך לומר שהאדון לא יכול להוציאו (שהרי אפילו אם היה בחוץ לארץ היה עליו לעלות). אכן, הדין של "ואין הכל מוציאיך" מתייחס למציאות בה הרצון נמצא אצל האדון, "רצה האדון לצאת לחוץ לארץ", ולעבד אין רצון כה תקיף להשאיר בארץ – הוא נטפל לרצון אדוניו ונגרר אחריו בהתרצות סבילה, כדרכם

קב וכפי שמשמע מדברי הרמב"ן שמי שלא מונה את ישוב הארץ סובר שהארץ היא "יעוד והבטחה" ולא מצוה, ודוק. וראה קונטרס 'מצוות ישיבת ארץ ישראל' עמ' רכז, ובספר 'אם הבנים שמחה' עמ' קנג.

קג ראה שערי יושר ד"ב, גר"ש שקאפ ב"מ כ וקונטרסי שיעורים נדרים א"טו.

קד ראה הערה הקודמת. לכללות הגדרות אלה ראה קובץ יסודות וחקירות ערך 'מחשבה והתרצות' וש"נ.

של רוב העבדים. במקרה כזה היה ניתן לחשוב שדי בכך כדי להוציא את העבד מהארץ, אך הרמב"ם מחדש ש"אינו יכול להוציא את עבדו עד שירצה" ברצון פעיל כמוהו, ולא די בכך שהוא לא מתנגד או אפילו מתרצה-מסכים באופן סביל. מעיון ברמב"ם אפשר להוסיף חלוקה נוספת, דקה עוד יותר, ולומר שההלכה שעוסקת בעבד שבורח מאדוניו מתארת עוד מדרגה של רצון חזק – רצון כה חזק עד שהוא מוביל לפעולת בריחה, עם הסיכונים הכרוכים בה, שאף מצליחה בסיעתא דשמיא (אות לעוצמת הרצון, שהרי "אין לך דבר העומד בפני הרצון"^{קכב}). על בריחה כזו זוכה העבד ב'פרס' ומשתחרר לגמרי – תוקף הרצון והבחירה החפשית שמתבטאת בבריחה של העבד אל "המקום אשר יבחר", עם זיקתו החזקה לארץ ישראל מכח הרצון הזה, מגלים שהוא השתחרר מהמצב הנפשי העבדתי ובעצם הרי הוא יהודי בן חורין!

ניתן להסביר את היחס בין שתי מדרגות הרצון הפעיל – זו המניעה את העבד לתבוע מהאדון לעלות לארץ וזו המניעה אותו לברוח לארץ – כמו היחס המוסבר בספר התניא^{קכג} בין "צדיק שאינו גמור" (הרוצה בכל דבר שבקדושה, אך יש לו עדיין זיקה קלושה לרצונות הנפש הבהמית ש'ממתנת' את ריצתו אל הקדש) ל"צדיק גמור" (שכל נפשו התהפכה לרצון בקדושה, ואין לו שום מעכב ומונע בעבודת ה'). ממילא, מובן שישנן גם שתי מדרגות הפוכות, של רצון שלילי לצאת מהארץ הקדושה – כזו המעוררת רצון לצאת מהארץ שניתן לדון בו וכזו הגורמת לבריחה מן הארץ שלא ניתן לעכבה – כנגד "רשע שאינו גמור" ו"רשע גמור". בין המדרגות הללו עומדת ההתרצות-ההסכמה שמאפיינת את הבינוני של התניא – בהתרצות הזו, כיוונה ועוצמתה יש מדרגות רבות, כפי שאומר אדמו"ר הזקן שהבינוני מתחלק לאין-סוף מדרגות^{קכד}.

קכא ראה זהר ח"ב קסב, רע"ב.

קכב קו פ"ו.

קכג ראה סוף פ"ג (והשוה למש"כ בפ"ו).

בבחינת "אינו מצווה ועושה"^{ק"ג}, היסוד לכל המצב בו "מצוות בטלות לעתיד לבוא"^{ק"ד} משום שהן נעשות מתוך רצון מלא, ללא כל חיוב הבא מלמעלה. המצוה העיקרית לעתיד לבוא^{ק"ט} היא "ונקדשתי בתוך בני ישראל"^{ק"טז} – מסירות נפש על קידוש ה', המתחוללת בדרך ממילא מתוך רצון האדם (לכן "ונקדשתי" הוא בלשון נפעל ולא בלשון ציווי^{ק"י}). מסירות נפש רצונית-טבעית כזו גם באה לידי ביטוי במלחמה על כיבוש הארץ ובמאמצים ליישב אותה.

הפיכת מצות ישוב ארץ ישראל לרצונית, מצוה באתערותא דלתתא שאינה

נמנית ב־תריג מצוות, משאירה, כביכול, גם אצל ה' חופש־רצון ובחירה ביחס לארץ: הקב"ה "מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל"^{ק"ח}, "מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות"^{ק"ט} – לכל מצוה מ־תריג מצוות קודמת אתערותא דלעילא לאתערותא דלתתא שלנו, ה' מקיים את המצוה ומחויב לה עוד לפני שהוא מורה לנו לקיים אותה. אכן, את ארץ ישראל שומר ה' כ'קלף' בידיו – אין לו מחויבות לקיום ישוב הארץ ללא תנאי, וכך הוא שומר לעצמו את האפשרות להעניש אותנו בגלות מן הארץ אם איננו שומרים את תריג המצוות. בדומה למן,

קיג מתאים לדעת רב יוסף – בגימטריא משיח – ש"גדול מי שאינו מצוה ועושה" (קידושין לא, א; וראה באורך מודעות טבעית עמ' פז ואילך ובכ"ד).

קיד נדה סא, ב.
קטו ראה מלכות ישראל ח"ג מאמר "מצוות מסירות נפש"; שיעורים בסוד ה' ליראוי ח"א עמ' לה. ובכ"מ.

קטז ויקרא כב, לב.
קיז ראה הנסמן בהערה קטו ובאור רש"ז ויקרא (עה"פ).
קיח תהלים קמז, יט.
קיט שמות רבא ל, ט.

הרמב"ם אינו מונה את מצות ישוב הארץ משום שהקשר לארץ צריך לבוא דווקא ברצון המתעורר מלמטה, מצד האדם

הפיכת מצות ישוב ארץ ישראל לרצונית משאירה, כביכול, גם אצל ה' חופש־רצון ובחירה ביחס לארץ

ארץ ישראל – מקום הרצון כל המדרגות של הרצון כאן קשורות לארץ דווקא – "למה נקרא שמה ארץ? שרצתה לעשות רצון קונה"^{ק"ח} ("שרצתה" מתפרש גם מלשון רצון וגם מלשון ריצה^{ק"ט} – כאשר הרצון מתגלה בכל תוקפו האדם מתחיל לרוץ אל יעדו, כעבד הבורח אל ארץ ישראל). הארץ היא המציאות התחתונה שהתעוררות הרצון שלה היא האתערותא דלתתא היסודית בעבודת ה'. והרמז המובהק: רצון במילוי – ריש צדיק וזו נון^{ק"י} – עולה ארץ ישראל^{ק"א}!

לאור זאת, נראה להסביר שהרמב"ם אינו מונה את מצות

ישוב הארץ ב־תריג מצוות, למרות שהוא מפליג בכמה מקומות במעלת ארץ ישראל והישיבה בה, משום שהקשר לארץ צריך לבוא דווקא ברצון המתעורר מלמטה, מצד האדם, עד לאדם התחתון ביותר, העבד הכנעני שאין לו יחוס (רצון העבד הכנעני, שבסופו של דבר הופך אותו לישראל בן חורין, הוא על דרך רצון ארץ כנען ההופך אותה לארץ ישראל^{ק"ב}). במובן הזה, ישוב הארץ הוא

קח בראשית רבה ה, ז; פסיקתא זוטא בראשית א, א.

קט עץ יוסף על בראשית רבה שם.

קי ממוצע כל אות במילוי עולה יצחק, לו נאמר "גור בארץ" (בראשית כו, ג).

קיא ארץ ישראל (רצון במילוי) ועוד רצון – עולה הוי' תורה ישראל (כשגרים בארץ ברצון מגלים ש"ישראל אורייתא וקוב"ה כולא חד") וכן עולה שבת במילוי (כנודע שארץ ישראל במקום היא כשבת בזמן – בשבת, "מעין עולם הבא", מתגלה התענוג שבתוך הרצון, ועד לתענוג העתידי שבתוך הרצון דרדל"א, הרצון של מסירות נפש, כדלקמן בסוד "ונקדשתי").

קיב ארץ כנען (481, מספר השראה ה'16, 13 פעמים 37) ועוד ארץ ישראל (832, לב פעמים הוי', 13 פעמים 64) עולים יחד תחית המתים (1313), שתהיה בארץ ישראל (ראה כתובות קיא, א), רמז שהפיכת עבד כנעני לישראל בן חורין (שכתינוק שנולד דמי, כנ"ל) היא תחית המתים ממש.

יחוד האיש והאשה, עוד בטרם לידת הילדים המשותפים (הפשט של "בשר אחד" לפי רש"י), שבהם מתקיימת מצות "פרו ורבו". אף על פי שהמצוה מתקיימת רק בלידה, היחוד הוא עיקר קיום המצוה והוא תלוי כולו באתערותא דלתתא, ברצון האיש והאשה. בדומה לכך, ירושת הארץ וישיבה הם הכנה לקיום כל המצוות (וראה צ"ץ אליעזר ח"ד סי' מח (קונט' אורחות המשפטים פי"ב) ועוד שהסבירו שלפי הרמב"ם ישוב הארץ אינו נמנה בין המצוות כי הוא הכלל הגדול שהוא תנאי לקיום המצוות) – וכידוע ממורנו הבעל שם טוב דווקא ההכנה למצוה היא עיקר עבודת האדם (שיח יצחק כ"ט כסלו תשכ"ה).

שניתן לנו לשם נסיון אם נלך בדרכי ה', כך ארץ ישראל היא מתנה על-תנאי שעלינו לזכות בה ברצוננו ומסירותנו – "הכל מעלין לארץ ישראל" קכ.

קכ ורמז: "הכל מעלין לארץ ישראל" (1117, שעם הכולל 'עולה' להיות 1118, "שמע ישראל הוי' אלהינו הוי' אחד" וכו') ועוד עבד כנעני (276) עולה 1393 – "ודבק באשתו והיו לבשר אחד" (בראשית ב, כד). לפי פירוש האבן עזרא – עיקר הפשט בעולם העשיה – הפסוק מתאר את

הלומד על מְנַת לַעֲשׂוֹת | צידה לדרך

- ◆ עבד כנעני הוא 'איך' – מציאות שבין גוי ליהודי.
- ◆ אבי"ע: ישראל בן חורין, אמה עבריה, עבד עברי, עבד כנעני.
- ◆ כל יהודי כולל את כל העולמות – עד לעבד כנעני שבהפקרא ניחא ליה.
- ◆ "מדת חסידות" היא להיות "אדם רחמן" ו"דרכי חכמה" הן להיות "רוף צדק".
- ◆ יש להתחשב בעבד הכנעני וברצונותיו ולשאוף לעילוי לדרגת עבד עברי ואף לדרגת ישראל.
- ◆ לעבד משוחרר יש להתייחס ברגישות ובזהירות – להרגיש אותו ולהזהות עמו.
- ◆ ישראל-גר-עבד עולה "ואהבת לרעך כמוך".
- ◆ הרמב"ם 'מבליע' את איסור שחרור עבד כנעני ורומז שהתכלית היא שחרורו.
- ◆ כאשר העבד 'בשיל', או כשה' יסובב את הסבה המתאימה, הוא יזכה לעלות לכלל גר-צדק שלם.
- ◆ מצוות לא-תעשה היא במגמת "סור מרע" ומצוות-עשה במגמת "ועשה טוב".
- ◆ איסור שחרור העבד הוא מצוות-עשה ותכליתו להיטיב עמו.
- ◆ מגמת ההטבה לעבד דוחפת בסופו של דבר לשחררו – כמים הפורצים סכר.
- ◆ חוץ לארץ הוא עולם העשיה (מקום העבד הכנעני) וארץ ישראל עולם היצירה (מקום העבד העברי).
- ◆ בפשטות איש, אשה וגם עבד מחויבים בישוב ארץ ישראל.
- ◆ ארץ ישראל היא מקום מקלט ומבטח לעם ישראל כולו – אנשים, נשים ועבדים.
- ◆ גילוי הרצון התקיף והבחירה החפשית בבחירה לארץ מעלים את העבד לכלל בן חורין.
- ◆ הבינוני נמצא במצב של התרצות-סבילה ואילו לצדיק (או לרשע) יש רצון-פעיל – רצון סתם ב"צדיק שאינו גמור" ורצון חזק ב"צדיק גמור" ו"זה לעמת זה" ב"רשע שאינו גמור" ו"רשע גמור".
- ◆ ארץ ישראל "שרצתה לעשות רצון קונה", היא מקום הרצון – רצון במילוי בגימטריא ארץ ישראל!
- ◆ ישוב הארץ לא נמנה כמצוה כי הקשר לארץ צריך להיות בהתעוררות רצון מלמטה.
- ◆ ה' שומר את ארץ ישראל כ'קלף' שינתן לנו או חלילה ילקח מאתנו לפי מעשינו.

אהבת שלום

פרשת יתרו

לץ תכה

קיצור מהלך השיעור

השיעור ביום השבת האחרון בספר 'אהבת שלום' עסק בפסוק **"לץ תכה ופתי יערם"** הנדרש בחז"ל על **הכאת עמלק ושמיעת יתרו**, והיום נדרש מחדש על קליפת **עמלק-פלשתים-ישמעאל** עמה אנו נלחמים. **לעומת חולשה ובלבול** של ההנהגה, "פתי", יש **להתחיל במלחמה** כפשוטה "לץ תכה", תוך **שימוש בתכונת הליצנות** עצמה, **בעזות ותחושת עליונות בקדושה**, באמונה ובטחון. בהמשך, נלמד יסוד חשוב על **תיקון השמיעה** (ומחווה לרב הנזיר), ואיך שומעים **דיבורי אמונה מכל אדם** בדרך הבעל שם טוב.

בחינת אוזן, על ידי שרועה לשמוע דברי תורה ודברי מוסר וכדומה השייכים לעבודתו ית"ש, אז נשאר אצלו צירוף השם כה"ת הנ"ל כסדר, שהוא ראשי תיבות כל הנשמה תהלל. אבל מי שאינו מקדש את חוש השמיעה בחינת אוזן, על ידי שלא רוצה לשמוע, אזי נהפך אצלו הצירוף כה"ת ונעשה תכ"ה. וזהו לץ תכה זה עמלק, כי מצד שלא רצה לשמוע נהפך הצירוף כה"ת ונעשה תכ"ה. אבל ביתרו נשאר הצירוף כה"ת כסדר היוצא מהפסוק מצד שרצה לשמוע, כמו שכתוב וישמע יתרו וד"ל.

לץ-ערום-נבון

חז"ל דורשים את סמיכות הפרשיות של מלחמת עמלק ו"וישמע יתרו", לפי הפסוק **"לץ תכה ופתי יערם והלכים לנבון יבין דעת"**

וְיִשְׁמַע יִתְרוֹ כִּהְיָה מִדִּין חֲתָן מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי הוֹצִיא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם.^א

ואיתא במדרש זהו שאמר הכתוב (משלי יט, כה) לץ תכה ופתי יערים. לץ תכה זה עמלק, ופתי יערים זה יתרו. להבין זה, יש לפרש על דרך זה, דהנה ידוע שיש שם הקדוש כה"ת והוא אחר מע"ב שמות, והם אותיות שאחרי אותיות שם שד"י, והשם הזה הוא בחינת אוזן סוד הנשמה, כי הוא יוצא מהראשי תיבות של הכתוב (תהלים קנ, ו) כל הנשמה תהלל, וגם כה"ת הוא בנימטריא שמיעה. והנה מי שזוכה לקדש את חוש השמיעה

נערך ע"י יוסף פלאי, לפי שיעור שבת פרשת בשלח תשפ"ד.

א שמות יז, יז.

מלחמת עמלק לא מסתיימת עד שימחה שמו מן העולם לגמרי, בימות המשיח, "מלחמה לה' בעמלק מדר דר" ובכל דור ודור עמלק מופיע בלבוש אחר, כאשר סימן ההיכר העיקרי הוא שנאת ישראל תהומית ורצון להשמיד את ישראל, וממילא מלחמת עמלק שייכת בעיקרה גם היום (להלחם בארגוני המחבלים עד כלותם).¹ למעשה, עיקר המלחמה היום הוא באויב

המכונה בשם פלשתים (פלשתינאים), ואע"פ שאין קשר־ם ידוע ביניהם, לא לחנם התגלגל הדבר שהם יושבים בארץ פלשתים ("עזה ובנותיה") וקרויים בשמם ("שמה מלתא"). והנה יש קשר מובהק בין פלשתים לעמלק², כשם שעמלק נקרא "לץ" כן "פלשתים לצנים היו"³ (וכן "לץ תכה ופתי יערם" נדרש גם על פלשתים) "הוא עמלק הוא פלשתי"⁴! אם כן, בפלשתים־פלשתינאים יש לקיים "לץ תכה", הן מצד פלשת והן מצד עמלק!

ה"פתי" היום הוא אנהנו־כולנו, ובמיוחד העומדים בראש המדינה, שאינם יודעים באמת מה ואיך צריך לעשות (וממילא "פתי יאמין לכל דבר", נוטה להאחז בכל 'קונספציה' רעועה ומחליף 'אמונות' חדשים לבקרים). איך נקבל את החכמה הרצויה? איך נדע לפתור את המצב הסבוך? העצה הנכונה היא "לץ תכה" – קודם

הפסוק כולו!

ז והתבאר גם בהתוועדות י"ט כסלו השנה. וראה עץ פרי במאמר על זכר עמלק, וש"נ.

ח המוזכרים יחד בכמה מקומות, וכן עמלק ישבו בסמוך לארץ פלשתים, ראה למשל שמואל א' פכ"ז.

ט עבודה זרה יט, א. ומבואר בתורה אור פרשת בשלח (סא, ג) "פלשתים לשון מבוי מפולש... הם הלצים... הרחבת פיו ולשונו לדבר מה שלבו חפץ... ואין מעצור לרוחו".

י מדרש שמואל פרשה יב.

יא תקוני זהר חדש, לג, א בדפוס וילנא. וראה פרקי דרבי אליעזר פמ"ד שעמלק ופלשת התערבו בבני ישמעאל.

רמז: עמלק הגיע כאשר "ואתה עיף ויגע" ר"ת עמלק ישמעאל פלשתים (וכן יגע ר"ת ישמעאל גלית [הפלשתי].

ראה תקו"ז ה"ל [עמלק]. עם ישראל כבר עיף מאד משלשת אלו ומצפה לישועה קרובה! עיף בארמית הוא כפול, מהצרה הכפולה תצמח ישועה כפולה ומכופלת, "כפלים לתושיה".

– "עמלק ויתרו היו בעצה עם פרעה. כשראה יתרו שאבד הקב"ה את עמלק מן העולם הזה ומן העולם הבא, תוהא ועשה תשובה... אמר אין לי לילך אלא אצל אלוה של ישראל... 'לץ תכה' זה עמלק 'ופתי יערים' זה יתרו. 'והוכיח לנבון' זה משה, שהוכיחו יתרו כשראהו יושב ודן את ישראל כל היום אמר לו מדוע אתה יושב לבדך נבול תבול".²

"לץ תכה ופתי יערם" – הלץ עצמו הוא 'מקרה אבוד' ללא תקוה³, הליצנות שלו דוחה אלף תוכחות⁴ (ומי שהתוכחה עוזרת לו סימן שאינו לץ גמור). אך צריך להכות את הלץ כדי שאחרים ילמדו לקח, למען "ישמעו וידאו", כדי שהפתי יערים ויהיה חכם. כאן הפתי הוא יתרו, שעבד כל עבודה זרה שבעולם ("פתי יאמין לכל דבר"⁵), וכאשר שמע על מלחמת עמלק נעשה ערום־חכם.

"והוכיח לנבון יבין דעת" – יתרו עצמו לאחר שהערים ונעשה חכם, הוכיח את משה הנבון ונתן לו עצה טובה למינוי השופטים, ואז משה "הבין דעת" וקבל את עצת יתרו (לאחר שדעת ה' הסכימה), "וישמע משה לקול חתנו" (מכח "וישמע יתרו" את מלחמת עמלק). משה הוא הנבון שבדוד, ויתרו נותן לו עצה איך למצוא את 'ניצוץ משה' שיש בכל אחד מישראל, וכך לצרף אליו שופטים נוספים ולא להיות לבדו. משה הוא הדעת של כל ישראל, וניצוץ משה שבכל אחד הוא כח הדעת שבו – "יבין דעת".

להכות ולהבין

יש כאן לימוד חשוב לנו היום, במלחמה כפשוטה, לקיים "לץ תכה זה עמלק" (עמלק = לץ לץ).

ב שמות רבה כז, ו.

ג ראה במפרשים עה"פ, רבינו יונה, מצו"ד, הגר"א.

ד ע"פ מסילת ישרים פ"ה.

ה משלי יד, טו. וראה צדקת הצדיק רנט.

ו ואם הלץ הוא יהודי, ח"ו, צריך לומר לו: אתה לץ, מגיע לך מכות! והנה לץ באתב"ש הוא כה, "לץ תכה". לץ כה הבכאה פרטית (לץ תכה!) = 1050, חצי 2100 שהוא חשבון

כדי לתקן את מחיית עמלק (שתהיה בשלמות על ידי מלך המשיח, "גואל ראשון הוא גואל אחרון"). והרמז: "מלחמה להוי' בעמלק מדד דר" = משה משה, משה חוזר שוב ושוב, "מדד דר", כדי להלחם בעמלק.

בעומק: משה הוא סוד הדעת ועמלק הוא הדעת שלעומת-זה, "ראשית גוים עמלק". דעת היא יחוד והתקשרות, ואמנם מבואר שבקליפה אין דעת, "אל אחר אסתריס ולא עביד פירין", היינו שאין התקשרות לקדושה, אך יש התקשרות חזקה ביותר לכפירה וטומאה (כמו שרואים אצל עמלק). זהו הניצוץ הקדוש שצריך לגאול מתוך עמלק בעצמו – להוציא משם את הדעת ולהחזיר אותה למשה, ואז "ובא לציון גואל".

כה"ת תכה

כה"ת הוא אחד מע"ב השמות הקדושים, ומבואר³ שבשם זה הכה משה רבינו את המצרי, ראשית דרכו של גואל ישראל. אכן, "אין מקרא יוצא מידי פשוטו" ומשה לא הרג את המצרי בדיבור בלבד אלא עשה מעשה והכה כפשוטו, כמו שמבאר המהר"ל "צריך לעשות פעולה למטה [הכאה כפשוטה] ואז שם המפורש פועל"⁴.

כך עלינו לעשות גם במלחמה היום: "לץ תכה" – להכות את האויב (עמלק-פלשת) כפשוטו, בפעולה גשמית למטה, מתוך 'שם קדוש', היינו מתוך מודעות של קדושה (בהכרה "כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל", "כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת אויביך לפניך") ואז "ופתי יערם". הפסוק "לץ תכה" מסתיים במלים "יבין

כך עלינו לעשות גם במלחמה היום: "לץ תכה" – להכות את האויב (עמלק-פלשת) כפשוטו, בפעולה גשמית למטה, מתוך 'שם קדוש', היינו מתוך מודעות של קדושה

כל להלחם בכל הכח, להכות מכה מוחצת ונצחת את האויב, ואז בעזרת ה' "פתי יערם" ויקבל את הערמה-החכמה. זהו תיקון המלכות, ורמז מובהק: **ופתי = מלכות** וכן ראשי התבות של כל הפסוק = **ופתי = מלכות**.

"ופתי יערם" שייך לחכמה סתימאה, עליה נאמר "אני חכמה שכנתי ערמה". והנה חכמה סתימאה מקבלת מגבורה דעתיק, שרש הגבורה. לענייננו: משרש הגבורה מקבלים כח להכות את הלץ, וכאשר מקיימים בפועל "לץ תכה" אזי מאיר אצלנו כח המשכיל, ערמה, וזהו "ופתי יערם".

משה ועמלק

תפקידו של משה הוא להיות "נבון יבין דעת". הוא שופט את ישראל בבינה ודעת, לא רק שופט בין הדעות השונות ואומר מי צודק ומי לא – אלא מוצא את ניצוץ האמת (וניצוץ משה) בכל אחד! גם היום, המנהיג האמתי, ראש בני ישראל, הוא זה שכולל את כולם ורואה את נקודת האמת בכל 'פלג' בעם.

משה שלח את יהושע להלחם בעמלק והוא עצמו עלה לראש הגבעה. אך חז"ל אומרים שמה שהתירשלבדבר והיה צריך לצאת להלחם בעצמו⁵ (ויש לומר שמה שהשתלשל שגם יהושע תלמידו התירשל בכיבוש הארץ). אם כן, התכלית היא שיהיה "לץ תכה ופתי יערם והוכיח לנבון יבין דעת" – משה הנבון יבין דעת ויכה בעצמו את עמלק הלץ! ידוע שמה רבינו צריך לחזור בכל דור ודור ("אתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא") כדי לתקן מה שקיבל את הערב-רב לישראל, אך מתברר שיש טעם נוסף לכך –

יג פע"ח שער הזמירות פ"ה, ובכ"מ. יד גור אריה עה"פ, עיי"ש.

יב כפירוש רש"י "וידי משה כבדים, בשביל שנתעצל במצוה ומנה אחר תחתיו".

להשתמש ב"עזות דקדושה", וכך לכבוש וליישב את חבל עזה בעז"ה. הרי עמלק ופלשתים הם לצנים, המתייחסים בעזות דקליפה לכל דבר (ולכן כל תוכחה אינה 'פוגעת' בהם), וצריך להשתמש נגדם בנשק שלהם, "מינייה וביה אבא ניזיל ביה נרגא", "פגע בו כיוצא בו", כמדת הקב"ה להמתיק מד במר (מר = עמלק). "כל ליצנותא אסירא בר מליצנותא דעבודה זרה [נוטריקון עזה]^{טז}", וכן יש להתלוצץ מאותם לצים וכך להלחם בהם ולנצחם. למשל, לפני שהורגים מחבל יש להתלוצץ בו (לעשות אותו ללעג וקלס, כגון להפיץ תמונת מחבל בתחתונים בתקשורת העולמית, "מושב לצים"....).

סוד השמיעה

נחזור לדבור הראשון באהבת שלום. הוא מביא את הרמז: **כהת = שמיעה**. זו נקודה עיקרית עליה חוזר האהבת שלום בעוד מקומות¹⁷, וכן מבאר בתורה הבאה שביציאת מצרים "נתגלה כח השמיעה בעולם", עד שאפשר לומר שזהו 'עיקר היהדות', והרמז: **כהת = יהדות**.

במתן תורה "רואים את הנשמע ושומעים את הנראה". השמיעה היא קליטה פנימית עמוקה, ובמתן תורה היתה המעלה של השמיעה הפנימית לכל המראה הגדול. חשיבות ומרכזיות השמיעה נקראת בלשון חסידות חב"ד 'התבוננות', שמיעה פנימית ('דערהער'), ובדור האחרון העמיק בסוד השמיעה הרב הנזיר (בספרו 'קול הנבואה – ההגיון העברי השמעי') שהעמיד את כל היהדות על העיקר הזה (בניגוד לחכמה החיצונית שאין בה שמיעה פנימית אלא ראייה חיצונית). כאן נפגשת דרך חב"ד עם חסידות קוסוב-וויזניץ ועם הרב הנזיר.

מבאר האהבת שלום: מי שמקדש את

דעת" – **יבין = עב** (סוד **עב** שמות) = **חסד**, וממילא "יבין דעת" מתייחס בפרט ל'עטרא דחסדים' של הדעת, שרש האהבה בנפש. המלחמה היא בכח האהבה – גם אהבת ה' (בקריאת "שמע ישראל... ואהבת") אך בעיקר אהבת ישראל (שהיא השיא של אהבת ה') ואחדות ישראל¹⁸! "משה אוהב ישראל היה", ובכח זה הוא מנצח את עמלק, שונא ישראל הגדול.

מלחמה באמונה ובטחון

התודעה הנכונה עמה צריך לצאת ל'מלחמת קדש' באויב, להכות אותו ב"שם קדוש", מתבארת בתורה נוספת של האהבת שלום בהמשך (ד"ה "ויחן שם"). שם מבאר שישראל בהר סיני היו "נגד ההר", בהתנגדות גדולה ליצר הרע הנקרא הר, והתנגדות זו היא בכח הבטחון, "כי העיקר הוא הבטחון". ובפרשת כי תצא מבאר יותר: **כי תצא למלחמה על אויביך... פירוש כשתרצה לאזור חיל לערוך מלחמה נגד היצר הרע הנקרא אויב, אזי העיקר הוא שיהא אצלך למונח קיים בלי שום ספק שבוודאי תזכה להיות על אויביך. ואל ירך לבבך לומר, אני אדם והוא מלאך, איך אוכל לנצחו. וגם לא יהא בלבבך שום בית מיחוש לומר, פעם אנצח אותו ובפעם אחרת הוא ינצח אותי. רק שתאמין זאת שבוודאי ירך תקיפה עליו כשתרצה, ועל ידי זה יהא כחך חזק לערוך מלחמה נגדו ולכבוש אותו ולנצחו. וככל שהאמונה תקועה יותר בלבך, יותר תזכה לנצחו.** זהו תיאור יסודי של כח האמונה והבטחון החזק בה' הנותן לנו כח לעשות חיל, מתוך תחושת עליונות אמיתית, "על אויביך" – בטחון שאנחנו נמצאים מעליו ולכן ננצח אותו. גם היום, עלינו להתחזק באמונה ובטחון כאלה, ובעזרת ה' בודאי ננצח!

כדי להתגבר על קליפת עמלק ופלשתים, יש

^{טז} מגילה כה, ב. וראה צדקת הצדיק אות רס, שלא דוקא עבודה זרה. עוד לעניין ליצנות ראה אנצ"ת ערך ליצנות, וש"נ.

^{יז} אהבת שלום פרשת ויקרא ד"ה או יאמר כוונת המדרש. פרשת האזינו ד"ה האזינו השמים ה'.

^{טו} בעשרת המבצעים של הרבי, אהבת ישראל ואחדות ישראל הוא המבצע שכנגד הדעת.

מי שהולך בדרך הבעש"ט מתבונן ביהודים הפשוטים, ואף הרחוקים-לכאורה, מתורה ומצוות, ושומע דיבורים של אמונה היוצאים מפייהם בטבעיות. כך אפשר ללמוד הרבה אמונה!

(ובהיפוך אותיות עלול להיות **מת**). אכן, יש להשלים את הזוג של תורה ומוסר ביסוד שלישי – **אמונה מוסר תורה** ר"ת **אמת** (**א**) מחיה **מת**, האמונה מחיה את המוסר והתורה, "צדיק באמונתו יחיה".) האמונה היא הראשונה, ממנה הכל מתחיל (כאברהם אבינו "ראש כל המאמינים"), ואחר כך מגיעים למוסר ותורה. יש כאן הכנעה-הבדלה-המתקה: מוסר הוא הכנעה, כפשוט; תורה היא הבדלה, להבדיל בין טהור וטמא מותר ואסור וכו'; ואמונה

היא המתקה – אך יש להדגיש שהאמונה קודמת לכל, המתקה ראשונית שרק אחריה ניתן לעבוד. כשם שתיקון השמיעה הוא לרצות לשמוע דברי תורה ודברי מוסר, כך צריך לרצות לשמוע דברי אמונה! כלומר, לשמוע את דיבורי האמונה היוצאים מפייהם של היהודים הפשוטים, כמו הבעל שם טוב שהיה מסתובב בכל מקום ופותח בשיחה עם יהודים פשוטים כדי לשמוע מהם דיבורים של אמונה בה', "בעזרת השם", "ברוך השם" וכדו'. יש לפתח את החוש הזה, לחדד את השמיעה הטובה וללקט דיבורים של אמונה בכל מקום. למשל, אדם שנקלע לחדר המתנה בבית רפואה וכדו' ורוב היושבים שם עסוקים לכאורה בהבלים ודברים בטלים (כמו לבהות במסך הטלוויזיה) – אבל מי שהולך בדרך הבעש"ט מתבונן ביהודים הפשוטים, ואף הרחוקים-לכאורה מתורה ומצוות, ושומע דיבורים של אמונה היוצאים מפייהם בטבעיות (וגם מהדוברים באולפן). כך אפשר ללמוד הרבה אמונה!

חוש השמיעה, "שמועה", דברי תורה ודברי מוסר – העיקר הוא הרצון ("אם תאבו ושמעתם") – זוכה לשם הקדוש כה"ת כסדרו, היוצא מהפסוק "כל הנשמה תהלל יה", נשמה שייכת לבניה, "נשמת שדי תבינם", סוד השמיעה, אך מי שאינו רוצה לשמוע עליו נאמר "לץ תכה".

השמיעה היא באזן, "אזן מלין תבחן"^{יח} ר"ת **אמת**, האזן מבחינה את האמת בשמיעה הפנימית. סוד האזן הוא האזון, המאפיין של עולם התיקון בו יש 'מתקלא', משקל מכוון במאוזנים, מבנה שלם ויציב (בשלשה קוים, ימין-שמאל-אמצע. לעומת עולם התהו, שהכל בו 'חד ממדי', נקודות היוצאות זו תחת זו, כל אחד "מתנשא לאמר אני אמלך", ללא איזון והתכללות).

אמונה מוסר תורה

לשון האהבת שלום "רוצה לשמוע דברי תורה ודברי מוסר". בכמה מקומות יש הבדל בין תורה למוסר, "שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך", "כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר". בפשטות, תורה היא ההלכה (תורה לשון הוראה), ומוסר הוא ה'ביטוש', לייסר ולהוכיח (וידוע הפולמוס על 'שיטת המוסר' בדורות האחרונים, כאשר ראשי השיבות סרבו לקבוע לימוד מוסר בסדר הלימוד, בטענה שזה 'בטול תורה'. אכן לימוד מוסר בדרך החסידות ודאי אינו בטול תורה...).

תורה מוסר ר"ת תם, "יעקב איש תם"

אנכי ה' אלהיך

החשובה ביותר, "הדבור הראשון שאמר השם הנכבד כולל כל מצות הלב והלשון והמעשה, כי מי שאינו מאמין בלבו בשם אין עליו מצוה". אחד כך איסור עבודה זרה, שחומרתו פחותה ממי שאינו מאמין בכלל (יש עבודה זרה בשיתוף, ומי שלא מאמין בה' בכלל חמור מזה). הדבור השלישי "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא", פחות חמור ממי שאינו מאמין ומעובד ע"ז. הדבור הרביעי, "העושה מלאכה בשבת הוא מכחיש מעשה בראשית", ולכן מוזכר שם ה', אך חומרתו פחותה מהקודמים. הדבור החמישי, כיבוד אב ואם, גם בו מוזכר שם ה' "כי האבות משתתפים עמו ביצירתו, ואם לא יכבדם כאילו אינו מכבד השם [השותף השלישי]". עד כאן חמשת הדברות הראשונים, הכתובים על לוח אחד, ובהם מפורש שם ה'. והחמשה השניים הם "כנגד האדם" (בין אדם לחברו), וגם הם בהדרגה מהחמור לקל, מ"לא תרצח" עד "לא תחמד".

בחכמת המספר: יש "אנכי ה'", האחד העומד ביסוד הכל; יש חמשה דברות ראשונים בהם כתוב שם ה'; ויש כל עשרת הדברות. 1, 5, 10 היא סדרת המשולשים מינוס 5 (משולש 3 הוא 6, פחות 5 = 1, וכו'). נפתח את הסדרה ל-13 (אהבה אחד) אברים: 1, 5, 10, 16, 23, 31, 40, 50, 61, 73, 86, 100, 115, והנה הסכום הכולל הוא 611, תורה (אהבה פעמים בטול, הערך הממוצע) — רמז יפהפה שעשרת הדברות כוללים את

אנכי הוי' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים.

ראב"ע מאריך בביאור עשרת הדברות בכלל והדבור הראשון בפרט. הוא מחלק את כל המצוות לאלו שהשכל מחייב, "נטועות מהשם בלב כל חכמי דעת", ואלו שהשכל אינו מחייב. אך מדגיש שאין אף מצוה הסותרת את השכל, "חלילה חלילה שתהיה מצוה אחת מהן מכחשת שקול הדעת"! וודאי יש טעם לכל המצוות, "יוכל המשכיל שהשם פקח עיניו לדעת מדברי תורה סוד כל המצוות". ראב"ע, החכם הגדול, אוהב מאד את איש-הדעת המשכיל, והעיקר הוא הטעם הפנימי בכל מצוה.

ועוד מחלק את המצוות לשלשה סוגים: "מצוות הלב, מצוות הלשון, מצוות עשה", מחשבה דיבור-מעשה (שלשת לבושי הנפש). "מצוות הלב הם העיקרים הנכבדים על כולם", וכן "אנכי ה' אלהיך" היא מצות הלב "שיאמין, ותהיה אמונת לבו בלי ספק, כי זה השם הנכבד שהוא נכתב ולא נקרא [שם הוי'] הוא לבדו אלהיו".

ההדרגה בעשרת הדברות

ראב"ע מבאר את סדר עשרת הדברות והופעת שם ה' בהם: "הדבור הראשון הוא היסוד ועליו כל בניני המצוות", זו המצוה

ולהעלותם. ופעולת ה' ("אשר הוצאתיך") היא הכלים שאיתם אנו עובדים (שהרי כל המצוות הן "זכר ליציאת מצרים").

בפסוק יש 41 אותיות, וסימנו באות הראשונה והאחרונה "אנכי... עבדים". והנה, לפי ראב"ע, חלוקת האותיות היא 8 (אנכי הוי'), 5 (אלהיך), 28 (אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים, כח ה' במציאות), סה"כ 41 אותיות. כאשר ניצור סדרה חשבונית, 5, 8, 28 — בסיס הסדרה הוא 26, הוי'! נפתח את הסדרה עד שבעה אברים, סכומם יהיה 903 (מב במשולש) = 7 פעמים "הוי' הוא האלהים" (כפי שאומרים בתפילת נעילה)! ניתן להמשיך לחלוקה נוספת: "אנכי" בפני עצמו, ו"הוי'" בפני עצמו. אנכי הוא העצם והוי' הוא השם, "עד שלא נברא העולם היה הוא [אנכי] ושמו [הוי'] בלבד". לפי זה, יש ארבע מדרגות בסוד שם הוי': העצם, "אנכי" — י. "הוי'", השם — ה. "אלהיך", חובת העבודה — ו. "אשר הוצאתיך", פעולת ה' — ה אחרונה. אותיות יה במבנה זה שייכות לפני הצמצום, "הוא ושמו בלבד", ואותיות זה, "הנגלות", לאחר הצמצום.

ואפשר לומר גם בדרך זו: "אנכי" — כתב. "הוי'" — חכמה ("הוי' בחכמה"), לכן "אנכי הוי'" הולכים יחד בראב"ע, י וקוצו של י. "אלהיך" — בינה, ה עילאה, חובת העבודה "ועבד הלוי הוא" (העבודה עולה בקו שמאל עד שרשה בעלמא דאתכסיא, בינה). "אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" — מדות, ו (שש מלים). לפי זה, הדבור הבא "לא יהיה לך" הוא כנגד המלכות, ה תתאה — מלכות שמים בכל מקום ואין לקבל אלהים אחרים. כך נשלם שם הוי' בשני הדברות, "אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום [ואסור להפריד ביניהם]".

כל התורה כולה (כדברי רס"ג שרמז בעשרת הדברות את כל תרי"ג המצוות, כמו שמביאים בשמו רש"י וראב"ע).

שאלת ריה"ל ותשובת ראב"ע

"שאלני ר' יהודה הלוי מנוחתו כבוד, למה הזכיר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ולא אמר שעשיתי שמים וארץ ואני עשיתיך". זו 'שאלת המפתח' בספר הכוזרי, ושיטת דיה"ל שישוד האמונה הוא בהתגלות ה' לישראל, זו הוודאות המחייבת אותו.

אך ראב"ע הולך בדרך אחרת, ואומר: החכם המשכיל אכן מגיע לאמונה מתוך התבוננות במעשה ה', מחכמת הבורא הניכרת בבריאה, לכן "יספיק למשכיל בכל גוי [לא רק מישראל] דבור אנכי ה' [די בשתי מלים אלון]". אבל ההשגחה המיוחדת על ישראל ביציאת מצרים מביאה את כל ישראל לאמונה, חכמים ושאינם חכמים, גדולים וקטנים, וגם מחייבת אותנו לעבדו: "והנה הזכיר למשכיל אנכי ה'. והוסיף אשר הוצאתיך, שיבין המשכיל ושאינו משכיל. ואמר אלהיך, כי אתה חייב בעבור שהוצאתיך מבית עבדים להיות לי לעבד שתעבדני, ותהיה לי לעם ואני אהיה לך לאלהים".

חלוקת הפסוק

נמצא שהפסוק מתחלק: "אנכי ה'" — האמונה בעצם האלקות. "אלהיך" — חובת העבודה שלנו. "אשר הוצאתיך" וכו' — פעולת ה' שמכוחה אנו חייבים לעבדו. בפנימיות, יש כאן סוד אורות-ניצוצות-כלים, ו"ת אנך של אנכי, בדרך זו: עצם האמונה ("אנכי הוי'") היינו האור. חובת העבודה ("אלהיך") היא לגלות את הניצוצות הקדושים הפזורים במציאות

הסיפור החסידי

הטורי זהב | יגעת ומצאת

רבינו דוד הלוי סגל, המכונה 'הטורי זהב' כשם ספרו הגדול על השולחן ערוך, היה מגדולי הפוסקים. נולד בשנת ש"ו בעיר לודמיר, לאביו הגאון רבי שמואל. בצעירותו למד מאביו ומאחיו הגדול רבי יצחק (בעל שו"ת מהר"י הלוי). נשא לאשה את מרת רבקה בתו של הב"ח, רבינו יואל סירקיש, אותו הוא מביא בכבוד בספריו כ"מורי חותני". תחילה היה סמוך על שלחן חותנו בבריסק, אחר כך עבר לקראקא. לאחר מכן היה רב בכמה קהילות, מהן בקהילת אוסטררהא שם יסד ישיבה חשובה. בפרעות הנוראות של שנות ת"ח-ת"ט ואילך, ברח הט"ז, ולבסוף התיישב בעיר לבוב (לעמברג) והיה מראשי "ועד ארבע ארצות". נפטר בכ"ז שבט שנת תכ"ז. על מצבתו נכתב "הן בעודו בחיים כבר זכה. כי נפסקה כמותו הלכה. הוראותיו שלמד, זכה וערוכה".

זה יהי לך רפואה. וכן היה כי נרפאה החולנית. מעלת היגיעה והפלפול, עוד לפני מסקנת ההלכה, היא כמעלת ההכנה למצוה שלימד מורנו הבעל שם טוב. "יגעת ומצאת, תאמין" – בזכות יגיעתו בתורה, זכה הט"ז שיתקבלו ספריו והוראותיו בישראל.

בהקדמת ספרו מעלה הט"ז על נס את הבית יוסף שפעל "שלא תהא התורה כשתי תורות", אלא שעם הזמן חזר החשש למקומו, כי שוב התרבו המחלוקות. לכן, לאחר היסוסים, החליט הט"ז להדפיס את ספרו: וקראתי שם חיבורי זה טורי זהב, להיות שיתבררו בזה דברי הטור עצמו והשלחן ערוך... ורמז לחשבון שמי שהוא כחשבון זהב (דוד = זהב).

וכתב בעל הפני יהושע על הט"ז: אבי התעודה שכבר נתפרסמו חיבוריו והוראותיו בכל תפוצות ישראל ולאורו אנו הולכים, שהלכה כמותו ברוב המקומות, שהוא גדול שבאחרונים וראשון שבראשונים שאין למעלה ממנו.

יום פטירתו של הט"ז חל סמוך לפרשת יתרו, בה קוראים על מתן תורה ובידור המשפט, "וישב

הט"ז יגע הרבה בתורה, כדבריו "התורה אינה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה דהיינו שעוסק בפלפול ומשא ומתן של תורה... דרך טורח ויגיעה". הט"ז עסק בתורה מתוך עוני ודחק, ומסופר שבכח לימודו ופלפולו המשיך רפואה וישועה:

בת גביר אחד נשתתה. והלך הגביר הנ"ל לרבינו הגאון בעל טורי זהב וביקש מאתו שיתפלל עבור בתו שיהיה לה רפואה... והפציר בו הגביר והלך עמו לביתו... ומיד כשפתח הדלת פתחה החולנית את פיה ואמרה ברוך הבא רבינו, וחזרה פניה לאחור. ושאל אותה רבינו הגאון למה חזרת פניך לאחור והשיבה כי הצדיקים אינם יכולים הרשעים להסתכל על פניהם [נכנסה בה רוח של רשע] כי ידוע להוי למר כי קורים אותך בשמים ממעל רבינו הגאון מו"ה דוד בעל טורי זהב. והשיב לה הגאון, אם אמת כן כי אני חשוב בשמים אני גוזר שתתרפא, כי אני תירצתי היום טור פליאה [ענין מוקשה בטור] ותירצתי לאמיתתו של תורה, בזכות

וארבע. לאחר מכן, כתב הש"ך השגות על הט"ז בשם נקודות הכסף, והדיון עוד המשיך... השנים גם נפגשו בפועל, כפי שמספר הש"ך: אל יעלה על לב הקורא בספרי זה שמפני שהיה לי ח"ו מחלוקת עם הבעל טורי זהב או שיש לי בלבי איזו מינא עליו חברתי השנות על ספרו, כי הלא נודע לכל כי נתקיים בנו "את והב בסופה", והתורה מחזרת אחר אכסניה שלה, שנעשית אכסניה להבעל טורי זהב, והיה אצלי שלשה ימים וכברתיו כבוד גדול אשר לא יאומן כי יסופר וגם הוא נתכבד בי הרבה עד שנשקני על ראשי ושמה בי ממש כשמחת בית השואבה.

יש מסורות שונות בפסיקה, האם לתת עדיפות לט"ז או לש"ך. ומדברי אדמו"ר הזקן נראה שאין שיטה אחידה בזה, והכל לפי העניין. השאיפה להגיע ל"הלכה ברורה במקום אחד" היא שאיפה משיחית, "השיבה שופטינו כבראשונה" (בבית הדין הגדול שהוא המלה האחרונה' בפסק הלכה לכל ישראל), כמו שהורה הרב המגיד לאדמו"ר הזקן לחבר את השלחן ערוך שלו לשם כך. היום אנו נכנסים לשנת משיח מפטירתו של הט"ז, ויש לעורר ולהתעורר על פסיקת הלכה לכלל ישראל.

חיבה מיוחדת היתה לט"ז לפירוש רש"י לתורה, עליו חיבר את ספרו "דברי דוד", כרבי מליובאוויטש שעסק הרבה בביאור פירוש רש"י על התורה (וכמובן הביא גם מדברי הט"ז בדברי דוד).

טלית נאה

בעל טורי זהב הלך בטלית של מצוה קרוע מאוד והיה ישן נושן מכמה שנים אשר נתעמף בהטלית הנ"ל, וכאשר ראו הנשים מפה קהילתנו את רבנו הנאון עומד להתפלל בטלית קרוע וישן התנדבו ליתן לו טלית חדש, וקנו לו טלית מהודרת ויפה, והביאו את הטלית הנ"ל לרבנו. וכאשר ראה את הטלית החדש אמר להנשים, תשואות חן לכם על נדבת לבכם היקר, רק אין אני רוצה להתעמף בטלית חדש, כי הטלית הישן יעיד לי

משה לשפט את העם", כאשר העצה נתנה על ידי יתרו שהתגייר, "כיתרון האור מן החשך", כמו בירור הלכה מתוך יגיעה רבה, "במחשכים הושיבני, זה תלמודה של בבל".

הט"ז חי בתקופה קשה מאד לישראל, אותה חווה על בשרו ממש, אך דווקא מתוך החשך העמוק של צרות הגלות החל לצמוח "אור חדש על ציון תאיר", אור תורתם של גדולי הפוסקים (ובהמשך, אורה של תנועת החסידות).

בעל הדברי חיים היה אומר "היה לנו רמב"ם שהיה יחיד בחקירה. היה לנו האריז"ל שהיה יחיד בקבלה. היה לנו הטורי זהב שהיה יחיד בנגלה". חלוקה כזו היתה גם בשלשת חדרי-כיתות הלימוד שיסד אדמו"ר הזקן (כתה א' לבקיאים בספרי הנגלה, כתה ב' לבקיאים בספרי הקבלה, וכתה ג' לבקיאים גם בספרי החקירה), והרמז בשמות שלשת הגדולים **משה יצחק דוד** = **שניאור** (שני אורות, נגלה ונסתר).

הט"ז היה גדול גם בנסתה, ואם קשה להבין דבריו על פי נגלה הרי יש להם שרש בנסתה, כמו שמוסרים בשם תלמידי הבעש"ט "דברי רבינו הטורי זהב זיע"א הן המה במעלות הסודות... אשר במעטה הנגלות לנו ולבנינו הם, טובא גניז בגויה" (הרבי ממונקאטש). הקבלה היא אור וההלכה היא כלי, אך "שרש הכלים גבוה משרש האורות" ודווקא בנגלה של הט"ז יש גילוי עליון, "כיתרון האור מן החשך" כנ"ל.

הט"ז והש"ך

כתוב ב'לוח היום יום' בשם אדמו"ר הזקן: כל המחברים עד הט"ז והש"ך, והם בכלל, עשו החבורים שלהם ברוח הקודש, וענין רוח הקודש... שמגלים לו רוי תורה, שזהו מבחינת העלם דחכמה. "רוח הקדש" היא לכוון לפסק הלכה, וגם לגילוי רזין דאורייתא בתוך התורה הנגלית, כפי שניכר במיוחד אצל הט"ז.

פרשה מרתקת היא מערכת היחסים בין הט"ז והש"ך. שני החיבורים נדפסו באותה שנה, כאשר הט"ז היה בן שישים והש"ך בן עשרים

מענות ותשובות

שו"ת עם הרב

למה לגבר מותר להתחתן עם יותר מאשה אחת?

מדוע על פי דין תורה - לפני חרם דרבינו גרשום - מותר לאיש אחד לשאת כמה נשים בעוד לאשה מותר להנשא רק לאיש אחד?

מענה:

כשם שה' ברא את גוף האשה אחרת מגוף האיש, כדי שהיא תוכל לשאת את הולד כו', כך יש שוני באופי הנפשי בין אשה לאיש.

טבע [=האופי והכיף של] האשה לעשות מאחד (בעל אחד) - הרבה (ילדים). ואילו טבע האיש הוא לעשות מהרבה (נשים, או בזמן הזה, תלמידים) - אחד.

שאלת המשך:

אני מרגישה שאני עדיין צריכה

תוספת ביאור. מדוע מעיקרא אשה נדרשת לנאמנות לבעל אחד ואילו כן היא נחשבת כנואפת שדינה מיתה ואילו הבעל מותר לכתחילה לשאת כמה וכמה נשים ואולי אדרבא, יש בזה הידור במצוות פרו ורבו? כמו כן, מהו ה'אחד' שהגבר עושה מהרבים [נשים/תלמידים]?

ובכלל, האם זהו המודל האידיאלי-תורני לחיי נישואין?

מענה:

כשמדובר באנשים שהעיקר אצלם הוא הנפש הבהמית עם כל התאוות הבהמיות, את צודקת בהחלט. לא בכדי הגביל רבינו גרשום מאור הגולה שאיש ישא רק אשה אחת. זהו תיקון גדול ותקנה משיחית, שכן על משיח כתוב שתהיה לו רק אשה אחת [ועל כל אחד ואחת מאיתנו לגלות

את נקודת המשיח שבו]. מבין האבות כתוב שהנישואין האידיאליים (המשיחיים) הם אלו של יצחק ורבקה. לפי חוקי התורה (שאמנם אז טרם ניתנו) יעקב לא עשה כדין כשנשא שתי אחיות [ואכן הוא גרם לכך שאחת הרגישה את עצמה שנואה והשנייה קנאה באחותה שזכתה לילדים והיא לא. לכן משמע מהגמרא (פסחים קיט ע"ב) שיעקב אבינו מתחרט על כך], אך זו היתה בהשגחה פרטית הוראת שעה כדי להעמיד י"ב שבטי י"ה שאמרו לו "שמע ישראל (סבא) הוי' אלהינו הוי' אחד" - כלומר שהוא זכה להפוך את הרבים ל[תודעה של] אחד. כפשוט, בימינו התקבל אצל כל הפוסקים, מכל הזרמים והעדות שאסור באיסור חמור להתחתן עם יותר מאשה אחת.

אנכי והילדים

המדור לילדי ישראל

כִּבְדוּ אֶת אֲבֹתֵי אֵלֵינוּ

זה אומר לי שלאותם עשרת הדברים שתפסו את מקומם בראש הרשימה יש מעמד מיוחד. שאר תרי"ג המצוות בעצם 'מקפלות' בתוכם.

מתוך אלו, המצוה שרציתי שנתבונן בה הפעם היא מצוות כבוד הורים, שנבחרה למקום החמישי בעשיריה הפותחת.

כִּבְדוּ אֶת אֲבֹתֵינוּ

נסיתם פעם להתעורר באמצע הלילה, בשעה 2:47? אני חושב שאת השעה הזו אני מכיר רק מליל שבועות או מליל הושענא רבה. כדי להחזיק את עצמי עד בשעה כזו אני צריך לשתות קפה שחור (בכלל, ממתני ילדים שותים משקאות מרים כאלו!!) ולהעסיק את עצמי בכל מיני פטנטים שונים ומשנים. אבל להתעורר בשעה הזו ולקום מהמטה החמה? זה בכלל מבצע מיוחד.

אין סכוי שנוכח, אבל אמא של כל אחד ואחת מאתנו עשתה את הפעלה

שלום ילדים!

השבת נעמד כלנו בשעת קריאת התורה בזמן שנשמע מהקורא את עשרת הדברות!

נניח שלקראת יום ההלדת שלך פונה אליך חבר מהכיתה, שהוא גם חבר בועד התלמידים, ומבקש לברך אתה מהי ההעדפה שלך למתנה הכתתית – "יש לה שתים-שלוש אפשרויות להציע". הגיוני שאותן אפשרויות שתעלה בפניו תהינה אלו החשובות ביותר עבורך. כמובן, יכולתי גם למלא רשימה של עשרים אפשרויות, אבל אם הקצבו רק שתים-שלוש – אבחר את הדברים היקרים ביותר ללבי.

תמשיכו עם קו המחשבה שלי: בתורה אנו מצויים בתרי"ג מצוות, שכל אחת מהן מבטאת את רצונו של ה'. בכל זאת, במעמד הנשגב של מתן תורה, באשר ה' יתברך מתגלה בקולות וברקים לעיני כל העם, הוא בוחר להשמיע לנו עשר מצוות בלבד.

לע"נ חיה שרה בת ר' משה ע"ה נכתב ע"י הרב שילה אופן.

לְעֹלָם כִּתְּוָה

מי אמר שְׂצָרִיךְ לטל יָדִים בְּבִקְרָה? בְּרוּר, כֶּף כְּתוּב בְּכָל סִפְרֵי הַהֶלְכָה. אֲבָל רַגַע, בְּאַיְזָה גִיל לְמִדְתֵי לְקָרָא? רַב הַיְלָדִים עוֹשִׂים זֹאת עַד גִּיל שֵׁשׁ אוֹ שִׁבְעֵי וַיֵּשׁ כָּאֵלוֹ שְׂמֻקְדִימִים בְּשָׁנָה אוֹ שְׁנַתִּים, אֲבָל נְטִילַת יָדִים בְּבִקְרָה עוֹשֶׂה גַם יֶלֶד בֶּן שְׁלֹשׁ. אֵיךְ הוּא יוֹדֵעַ? מִי לְמַד אוֹתוֹ? וּמֵאִיפֹה אָנִי יוֹדֵעַ שֶׁקִּבְּלָנוּ אֶת הַתּוֹרָה בְּהַר סִינַי? בְּרוּר, כֶּף אֵלוֹ אָנוּ לוֹמְדִים מִפִּי הַהוֹרִים שְׁלָנוּ.

אֶת הַתּוֹרָה קִבְּלָנוּ בְּסִינַי וּמֵאִזּוֹ הִיא עוֹבְרַת מִפֶּה לְאָזְנוֹ, מֵאָב לְבֵן, מְדוֹר לְדוֹר. לֹא רַק הַתּוֹרָה שְׂבַעַל פֶּה עוֹבְרַת בְּדֶרֶךְ זוֹ אֲלָא גַם הַתּוֹרָה שְׂבַכְתָּב. בְּרוּר, מִי אָמַר לִי שֶׁהַסֵּפֶר הַכִּי קְדוֹשׁ בְּעוֹלָם הוּא הַתּוֹרָה? מִי אַחַל לִי שֶׁכָּל רַגַע פְּנוּי שֵׁישׁ לִי אֲנִצֵּל לְהַגוֹת בָּהּ? אֲבָא שְׁלִי, זֶה שֶׁהוֹיַע בְּשָׁעָה שֶׁהֲרָכִיב אוֹתִי עַל הַכְּתָבִים בְּהַקְפּוֹת שֶׁל שְׂמֻחַת תּוֹרָה, וְאֵמָא שְׁלִי, שְׂצִיָּדָה אוֹתִי לְקָרְאָתוֹ בְּשִׁקִּית מִמְתַּקִּים הַגּוֹנָה.

נִכּוֹן שֶׁבְּגִיל מְבֹגֵר יוֹתֵר, בְּתִלְמוּד הַתּוֹרָה אוֹ בְּבֵית הַסֵּפֶר וּבִהְמָשָׁךְ בִּישִׁיבָה, אָנוּ לוֹמְדִים תּוֹרָה בְּעֵקֶר מִהֲרַבְּנִים שְׁלָנוּ, שֶׁלְמָדוֹ גַם הֵם מְרַבּוֹתֵיהֶם, אֲבָל לְתַפְקִיד הַהוֹרִים בְּמִסְרֵי הַתּוֹרָה אִין תַּחֲלִיף. בְּעוֹרַת ה' כְּשֶׁאֲהִיָּה גְדוֹל אֶתְחַתֵּן, וְעַם הַיְלָדִים שֵׁינְלָדוֹ לִי אֲמַשִּׁיךְ אֶת הַשְּׂרָשְׁרַת וְאֶעֱבִיר גַם אֲנִי לָהֶם אֶת אוֹתוֹ מִסָּר. לְמַעֲשֶׂה, הַהוֹרִים שְׁלָנוּ הֵם הַרְבָּנִים שְׁלָנוּ בְּגִילִים אֵלּוּ, כֶּף שֶׁשְׁלִשְׁלַת מִסְרֵי הַתּוֹרָה מְדוֹר לְדוֹר עוֹבְרַת דְּרָכָם.

הַזֶּה לֹא פָעַם אַחַת וְגַם לֹא פָעַמִּים. עֲשָׂרוֹת פָּעַמִּים, אִם לֹא מְאוֹת, בְּתַקּוּפָה הַרְאֵשׁוֹנָה שֶׁל חַיִּינוּ, וְאֲנִי מְדַבֵּר לְפָעַמִּים עַל שָׁנָה שְׁלֵמָה, הִיא קָמָה בְּכָל לַיְלָה לְפָחוֹת פָּעַמִּים כְּדִי לְהַנִּיק אוֹתָנוּ, וְלֹא שֶׁבְּבִקְרָה הִיא יְצָאָה לְנַפְשׁ... מָה עִם הַחֲלָפַת טִיטוּלִים, כְּבִיסוֹת, בְּשׂוּלִים וְנִקְיוֹנוֹת? אֶת כָּל אֵלוֹ קִבְּלָנוּ כְּדָבָר מוּבָן מֵאֵלֵינוּ. בְּרוּר, כֶּכָּה זֶה. אִזּוֹ בּוֹאוֹ נִזְכֵּר: בְּשִׁבִיל ה"כֶּכָּה זֶה" מִיִּשְׁהוּ פֶה טָרַח וְעָמַל, וְלָכֵן בְּרוּר שְׂמַגִּיעָה לוֹ הַכֶּרֶת הַטּוֹב.

לְמַעֲשֶׂה, מֵאֲבָא וְאֵמָא שְׁלִי קִבְּלֵתִי אֶת הַדְּבָר הַטּוֹב בְּיוֹתֵר שֶׁיִּכְלֵתִי לְקַבֵּל בְּחַיִּים — אֶת הַחַיִּים שְׁלִי! הֲרִי בְּלַעֲדֵיהֶם בְּכָלֵל לֹא הִיִּיתִי מְגִיעַ לְעוֹלָם. חוּץ מִזֶּה, מִהֲרַגַע בּוֹ נוֹלְדֵתִי וְעַד הַיּוֹם הֵם לֹא נָחִים לְרַגַע, וּמִשְׁקִיעִים אֶת כָּל הַמְּרֹץ שֶׁלָּהֶם כְּדִי שִׁיְהִיָּה לִי הַכִּי טוֹב שְׂאֲפָשֵׁר. אֶת הַדְּבָר הַזֶּה אָנוּ עֲלוּלִים לְשַׁכַּח. דּוֹקָא בְּגַלְל שֶׁהוּא כֶּף מוּבָן מֵאֵלֵינוּ הוּא הוֹפֵךְ בְּעֵינֵינוּ לְהִיּוֹת דְּבָר קַל, כְּמוֹ עֲלָה הַנֶּדֶף בְּרוּחַ. אָנוּ מְרַכְזִים בְּעֵקֶר בְּמָה שֶׁעוֹבֵר עֲלֵינוּ, כְּאִן וְעִכְשָׁנוּ.

מִצּוֹת כְּבוֹד הוֹרִים אוֹמְרַת אֶת הַהֲגִיוֹן הַפְּשׁוּט: הַהוֹרִים וְהַהֲשָׁקְעָה שֶׁלָּהֶם בָּנוּ אֵינֶם דְּבָר קָלִיל שֶׁמִּתְנַדֵּף לוֹ. הוּא כְּבֹד וְרָצִינוּ. הַמְשָׁקֵל הַכְּבֹד שְׂרָאוּי לָנוּ לְתַת לְהַשְׁקַעַת הַהוֹרִים הוּא מִצּוֹת כְּבוֹד הוֹרִים. מִי שֵׁיּוֹדֵעַ לוֹמַר תּוֹדָה לְהוֹרִים יָדַע גַּם לְהוֹדוֹת לְמִי שֶׁאֲמַר וְהִיא הָעוֹלָם — לֵה' יִתְבָּרַךְ.

אדם מגבול? בפעל פִּעְלָה אין סופית, כְּזוֹ שֶׁלֹא מְסַתֵּימֵת לְעוֹלָם? זֶהוּ כַּחוֹ הָאֵינֶר סוֹפֵי שֶׁל "הַשְּׂתָף הַשְּׁלִישִׁי" – ה' יתברך!

לפי ההסבר הזה, למצות כבוד הורים טעם חדש: כבוד ההורים הוא בעצם הכבוד של ה'. כִּאֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן יחס של כבוד להורים, לֹאבֵא אוֹ לֹאמֵא, אֲנִי מְזַמֵּן אֶת ה' לְבוֹא וְלִשְׁכֵן אִצְלֵנוּ, בְּתוֹךְ הַמְשַׁפָּחָה שֶׁלֵּנוּ.

"על שלשה דברים העולם עומד..."
מי לא מכיר את תחלת פרקי אבות?
אלו שלשת העמודים עליהם העולם עומד. הכרת הטוב להורים שייכת לעמוד **גְּמִילוּת הַחַסְדִּים**; חֲלָקֵם שֶׁל הַהוֹרִים בְּמִסִּירַת הַתּוֹרָה שִׁיָּהּ, כְּמוֹכֵן, לְעִמּוּד הַתּוֹרָה; הַדְּגֻמָּה הַחִיָּה שֶׁמְשַׁמְשִׁים הַהוֹרִים עִבּוּרֵנוּ לְהַשְׁרָאת הַשְּׂכִינָה שִׁיכַת לְעִמּוּד הָעֵבֹדָה שֶׁל הַיְהוּדִי, הָעוֹמֵד וְשׁוֹפֵף שִׁיחַ בְּתַפְלָה לְפָנֵי ה'. שְׁנֹזְכָה לְכַבּוֹד הוֹרִים וְלְהַשְׁרָאת הַשְּׂכִינָה בְּתוֹכֵנוּ!

שבת שלום ומברך!

5?

כבוד הורים נועד לתת משקל וחשיבות לתפקידם בהעברת התורה.

בְּלִילֵי בְּלִילֵי

מעבר לתורה ולמצוות שההורים טורחים להנחיל לנו, היִלְדִים, הם פועלים עוד דבר חשוב מאוד, שאפלו הם לא תמיד שמים לב אליו. אחד הארועים המרגשים ביותר שאני מכיר הוא מעמד החפה שבתחלת כל חתנה. אפשר ממש להרגיש מתח חשמלי באויה, במיוחד ברגע שבו נגינת 'ארבע בבות' מסתיימת ודממה משתררת ברחבת הארוע. המתח וההתרגשות האלו מצביעים על משהו מאוד מסתורי. מהו? "השתף השלישי".

בכל מפגש של נשואין בין חתן וכלה שורה שכינה. ה' יתברך תופס את תפקיד השדכן ומחבר ביניהם. עבורנו, היִלְדִים, משמשים ההורים דגמה חיה לכה שה' יתברך מענין להשרות את שכינתו בתוכנו. לזוג שמתחתן וילדו בהמשך ילדים, שייגדלו וגם להם וילדו ילדים, וכך עד אין סוף. איך יתכן שכן?

המשך מעמ' 27 <<<

בעולם הבא כי לא היתה לי מחשבה זרה בתפלת שמונה עשרה...

טלית בה התפלל כל חייו...
אולם למרבה הצער בית העלמין היהודי בלבוב חולל לבסוף בידי השלטון הסובייטי ובשטחו הוקם שוק מרכזי. המאמצים להצלת המקום לא הצליחו, וברוכים יהיו מי שיפדו את מקום קבורת הצדיקים וז"ע.

מסופר שבימי "השואל ומשיב" הוצרכו לפנות את קברו של הטורי זהב (ע"פ פקודת השלטון), וכשנפתח קברו נמצא כי הוא שלם בגופו ובלבושו. מן הסתם היה עטוף באותה

רוצה או מתרצה?

“אנכי הוי’ אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים” – שרש ויסוד התורה הם הרצון והבחירה החופשיים. קבלת התורה דורשת מאתנו לצאת ממנטליות של עבדות לבשר ודם, המאפשרת לנו לחיות חיים של הסכמה והתרצות, ולקבל על עצמנו חיים של עבודת ה’ מתוך רצון ומחשבה עצמאיים.

קוטב אחד של מסענו במדבר הוא ארץ מצרים, ממנה אנו בורחים על מנת שלא לשוב לעולם, סמל לעבדות שכולה התרצות ושעבוד לרצונות זרים ושליילים. הקוטב השני של המסע, ארץ ישראל, הוא מקום הרצון החפשי המופנה כולו אל ה’. לכן, ההגעה אל הארץ, הכיבוש שלה, ההתיישבות בה וגם הקיום בה לאורך ימים – תלויים כולם ברצון. ככל שאנחנו רוצים יותר את הארץ – כך אנחנו קשורים אליה ומתאימים לה יותר.

השיעור בגליון השבוע הוא מופת לעיון-חסידי, המביט על הסוגיות מלמעלה, מזהה את המגמה והסדר הפנימי שבהן, וגם נוחת לדקדוק העיון בעומק ההלכה – הכל מתוך מבט קיומי שמפיק מפרטי-הפרטים דרך חיים כללית ויסודית בעבודת ה’.

מעוניין להפיץ את עלון נפלאות במקום מגוריך?

שלח דוא"ל ל: itiel@pnimi.org.il או התקשר 052-4295164

רוצה להצטרף לתפוצת המייל שלנו ולקבל את כל ההודעות והשיעורים?
שלח דוא"ל: itiel@pnimi.org.il

רוצה לשמוע את שיעורי וניגוני הרב? התקשר לפנימי-פון:

079-9211452 או 02-5434297 – המספר פתוח לניידים כשרים

ג	ל	ע	י	נ	י
ו	א	ב	י	ט	ה
נ	פ	ל	א	ו	ת
מ	ת	ו	ר	ת	ד